

Ўэстан Ла Бар

АСАБІСТАСЬЦЬ з псіхааналітычнага пункту гледжаньня

Ўэстан ЛА БАР

Асабістасьць
з псіхааналітычнага
пункту гледжаньня

Незалежная выдавецкая
кампанія "Тэхналогія", 1995.

(© 1968/1980)

Ніжэйшы тэкст зьмешчаны як 5 разьдзел у кнізе “Культура ў кантэксьце” — Weston La Barre. **Culture in Context**. Chapter 5 (119 — 140 pp.), “Personality from a Psychoanalytic Viewpoint”.

Выдавецтва “Дьюк Юніверсіты Прэс”, г. Дюрэм, штат Паўночная Караліна (ЗША), 1980.

Аўтарскія правы © 1980, Weston La Barre

Нынейшы разьдзел мае за сваю базу адчыт, што быў прэзэнтаваны 5 лістапада 1966 года ва ўніверсітэце Райса, г. Хьюстан, штат Тэхас, ды потым быў апублікаваны ў кнізе *The study of Personality: An Interdisciplinary Appraisal*, ed. Edward Norbeck, Douglas Price-Williams, and W. W. McCord.

Аўтарскія правы © by Holt, Rinehart and Winston, Inc.

У кнізе “Культура ў кантэксьце” перадрукавана з дазволу выдавецтва “Голт, Райнгарт энд Ёінстан”.

Усю адказнасьць за дадзенае выданьне нясе У. Марулік.

Хіба неяк дзіўна зробіцца, калі на сімпозіуме па псіхалогіі, з’явіцца прапанова наконт адмысловага разгледжання Фройда-вае псіхалогіі, бо ж і без таго ўплыў Фройда на нашыя часы сягае й дасягае як найдалей ды як найглыбей. Кажучы словамі паэты Одэна, Фройд, “Хай ён часта памыляўся, а, здаралася, упрост убываўся ў недарэчнасць, для нас цяпер гэты чалавек ужо не проста асоба, але нейкі суцэльны клімат разважанняў” [1]. Але ж тая акалічнасць, што знаёмства з псіхааналітычнай тэорыяй вельмі шырока распаўсюджана, хай звесткі пра фройдызм нярэдка атрыманы былі з другіх, калі ня з трэціх, а то й увогуле неведана зь якіх па чарзе рук, не становіць, аднак, гарантыі дакладнасці агульнапрынятых уяўленняў — ужо таму, што мы носім ў сабе глыбока захаваныя пабудкі, якія пануждаюць да скажэння шмат якіх са знаходак Фройда. Таму й падаецца пажаданым нейкае падсумаванне гэтага ўцяжлівага псіхааналізу на падставе першасных крыніцаў [2]. Тут мне з самага пачатку варт асна зазначыць, што, на маю думку, Фройд ня аднойчы рабіў памылкі — прыкладам, у працы “Тотэм і Табу” (Totem and Taboo), гэная ягоная праекцыя Эдыпавага канфлікту на зусім бачную, неаспрэчна міталагічную мінулую гісторыю роду людзкога, — я маю на мыслі ягоную тэорыю “першабытнае арды”, або зноў жа ў так званай “гідраўлічнай тэорыі лібіда”, якая закладае, што, быццам, энергія лібіда, колькасныя якой у розных асобніках не аднолькавыя, здольна, у межах цела, перацякаць, адвольна й свабодна, з аднаго органа або сістэмы да другога органа або іншай сістэмы цела¹. Аднак тое, што ён зрабіў ды паклаў у

¹ Тэорыю “першаснае арды” зь ейнай “цыклапічнай сям’ёй” я адкідаю, выходзячы з антрапалагічных разважанняў: найноўшыя прыматалагічныя даследаванні аніяк не дадаюць веры ў гэтыя змысленыя; бо ж яшчэ паляўнікі аўстрапацітэкі пэўна жылі сем’ямі — падобныя нуклеарныя радзіны павінны былі існаваць ў складзе большай, зь неабходнасці супрацоўнай групы паляўнічых-самцоў, якім трэба было здабываць буйнага зьвера альбо паляваць на занадта рухомыя жывёлы. (Гл.: Уэстан Ла Бар. Людзкая жывёла (Weston La Barre, The Human Animal.

агульную скарбніцу, застаецца стрыжнем навачаснае псіхіатрыі, і да таго ж паасобныя часткі створанага Фройдам шмат у чым за-своены былі ўсімі навачаснымі псіхалогіямі.

Ёсць у псіхалогіі ад Фройда чатыры сутнасныя рысы, якія з самага нараджэння гэтае навукі адразу паставілі яе па-за суполь-наснай аstatніх псіхалогіяў:

(1) Псіхааналіз стаўся першай дактрынай у псіхалогіі, што на-сампраўдзе пачала бачыць ва ўсім целе чалавека мейсца, дзе даво-дзіцца жыць². Асаблівая асабістыя дасведчаньні гэтага цела ды

Chicago: Phoenix Books (paperback — у вокладцы), 1960, р. 346)). Крэбэр (Kroeber), падчас сваёй сьмерці найпярвейшы, як усе згаджаліся, антраполог у сьвеце, зусім слухна ў сваім сла-вутым аглядзе “Тотэма й Табу” заве гэтую тэорыю прыповесткай тыпу “Дык і праўда што” (Just so), а што да поглядаў Фройда на татэмізм, дык яны цяпер паўсюдна адкідваюцца антрапалагамі як нейкі этыялагічны міт. Тым ня менш, калі мець здольнасьць адрозьніваць інтуітыўныя здагадкі й прадчуваньні Фройда ад ягонае няўдалае антрапалогіі, дык той жа “Тотэм і Табу” шмат чаму навучыць нас. А так званая “гідраўлічная тэорыя лібідо” падаецца мне неверагоднай з поваду як анатамічных, гэтаксама й неўрафізіялагічных ды біялагічных жаркаваньняў. У гэтым, маю пэўнасьць, да мяне далучыцца бальшыня псіхалагаў.

² Псіхааналізу ня трэба статыстычна раскладаць чалавека на штучныя ды адвольна выбяральныя кавалкі, у награвашчаныя якіх калі й застаюцца крытычна важкія рознасьці “параўналь-ных” вылічын, дык яны альбо прыхоўваюцца, альбо не заўва-жаюцца, ня ўзгадваючы ўжо пра непазбежную страту маючых значэньне рысаў тае або іншае сьцэльнае канфігурацыі, але наадварот, псіхааналіз павінен не выпускаць з вока жывую, сьцэльную, дзейную ды дзеуючую чалавечую істоту, якой яна ёсць у рэальных сітуацыях. Псіхааналіз ня мае быць паніжаны да гэткае пераапанутае нэйрафізіялогіі, якая не жадае заўважаць “суб’ектыўныя” псіхалагічныя падзеі. І ён зусім не павінен абярнуцца ў адкрыта недачалавечую, жывёльную псіхалогію. Калі ўжо ў пацукоў няма нуклеарнае радзіны, за-ароны інцэсту, эдыпавага комплексу, культуры, сьвядомасьці, псіхозаў (хай псіхалагі-эксперыментатары, маючы ключыкі, за-пазычаныя з псіхааналізу, мелі былі досьледным шляхам да-весці, што пацукоў, таксама як і іншыя жывёлы, магчыма зра-іць неўратычнымі), ані мовы, або артыкуляванага сімвалізму, дык на добра можна цьвердзіць, што аніводнае з гэтых кры-тычных для чалавека прылад нельга спаткаць сярод пацукоў, а гэта значыць, што й разважаць пра нешта гэткае тут няма ані-кага сэнсу. Больш таго — бо ж абаронныя механізмы чалавека ёсць гэкімі, якімі яны ёсць, — “кантраляваныя экспэрымэнт” (г. зн. “досьлед, якім можна кіраваць”) хутчэй за ўсё пакіруе пабудовай досьледу гэтак, што з экспэрымэнтальнае сітуацыі бу-дуць выкінуты ўсе тыя небяспечныя ды непрыемныя адрывы, зь якіх менавіта нам можна было б таго-сяго даведацца пра сябе

завіласяці вывучэння яго дзеля прыстасавання, калі, з уплывам часу, розныя часткі гэтага цела па чарзе набіраюць біялагічнага значэння — асабліва ў сувязі з культурна ўладкаванымі падыходамі й патрабаваннямі пэўнага дадзенага грамадства — паступова надаюць кшталт індывідуальнай асабістасці, глыбінна фармуючы структуру асобы³. Асабістасці, прынайменей часткова, трэба вучыцца: індывідуальная будова дадзенае асобы кшталціцца індывідуальнымі дасведчаньнямі вось гэтага паасобніка, і вага таго, што перажыў кожны дадзены чалавек, у ягоным устрою, у структуры ягонае асабістасці, упрост здумеваючая. Тым не менш, псіхааналіз ёсць паглыблена біялагічным у дачыненні да падставовых дадзеных наконт “спэцыфікі біялагічнага гатунку” ды ўвогуле “біялогіі віду” і чуйна сочыць за канкрэтнымі сацыяльнымі й культуровымі крыніцамі вучэння й навучання.

(2) Псіхааналіз ёсць першай псіхалогіяй, якая ўзяла на сябе клопат зацікаўлення мэтай (мэта тутак разумеецца як нешта супрацьлеглае працэсу) мыслення. Да Фройда ўсе разумелі, што

ды трохі лепей укшталтаваць ды падбудаваць свае веды пра людзей ды пра сябе; зь лепшага, выходзіць, падобныя досьледы здольны ставацца “выпрабаваннямі”, “тэстамі”, а ладзяць іх нярэдка недарэчнымі, у сэнсе метадалогіі, спосабамі, хай гэтакі тэст часам і сьцьвярджае слухнасьць тае альбо іншае гіпотэзы псіхааналізу, якая ўжо дастаткова падцьверджана клінічнай практыкай. Псіхааналіз ёсць чымсьці падобным да антрапалогіі, калі тая дасьледуе дзейныя групы ў іх дзеянні, імкнучыся вызваліць дасьледваньне ад ўсякага маніпуляваньня, — гэтак і псіхааналіз ёсць натуралістычнай навукай “сачэньня за птушкамі”, бо не маніпулюе сваймі суб’ектамі вывучэння, не заганяе іх, сваіх паддосьледных штучнымі хітрыкамі ў нейкія адмыслова абмежаваныя абставіны, і псіхааналіз усяго толькі назірае. Але ж і простае аглядаваньне бывае навуковым: ці ж астраномія ня ёсць навукай? хай яна й ня скідае зоркі зь іхніх арбітаў.

³ Як ужо псіхааналіз арыентуецца на цела, а тое, у функцыянальным сэнсе, ёсць кросс-культурным фэнаменам (г. зн. магчыма разглядаць чыннасьці людзкага цела ў нейкай культурнай пэрспектыве), дык няма чаму дзівіцца, што культурова-асабістасцявыя дасьледаваньні групавога этапу таксама пачынаюцца ў межах пэўных псіхааналітычных рамак. Заклапочанасьць псіхааналізу мэтамі й сімвалічным зьместам мыслення робіць яго яшчэ й прыдатным, да таго ж адзіным прыдатным з усіх напрамкаў псіхалогіі, шляхам дасьледаваньня міту й рэлігіі. Толькі шкадаваць, што “сацыяльная антрапалогія” мела дэградаваць да нейкае нікчэмнае “алгебры краўнага сваяцтва”, якая апантана шукае ўзоры ды пабудовы, калі шмат якія з гэтых людзкіх адносін ды сувязей магчыма тлумачыць не праз структурныя канцэпцыі, але псіхааналітычна знаходзячы для іх функцыянальныя сэнсы й значэньні.

мысьленне ёсьць папросту нейкім відавочным ды рацыянальным — інакш кажучы, разумным або разумовым — шляхам адкрываньня й разьведваньня натуре рэчаіснасьці. Псіхааналіз задаў быў цяжкі ўдар па гэткай няспраўджанай ды выгоднай для бесклапотных — бо ж прыемна ў такое верыць — веры, на ўзор таго, як тэорыя Капэрніка задала згубны цёс па геацэнтрычнай астраноміі, у якой Зямля зьмяшчалася ў сярэдзіне сусьвету, або таксама вельмі падобна на той руйнуючы ўдар, што атрымала старая біялогія, ставіўшая ў цэнтр чалавека, ад эвалюцыйнай тэорыі Дарвіна. Бо Фройд убачыў у думаньні шмат складанейшую рэч, менавіта — працэс дасягненьня міру паміж трыма змагаючыміся кожная з кожнай сіламі. Першыя дадзеныя псіхалогіі — гэта сьвядомы розум. “Я мысьлю, значыць, я існую”, — казаў Дэкарт, і ўсе з нас перакананы ў рэчаіснасьці нашых уласных розумаў. Аднак сьвядомы розум адкідваецца колькімі псіхалогіямі як нешта занадта “суб’ектыўнае” для дасьледаваньняў, і таму біхейвіярызм, узгадаем хаця б адну дактрыну, змушаны з парога адмаўляцца ад вывучэньня суб’ектыўных справаў у псіхалогіі. Фройд заве гэтую суб’ектыўную, сьвядомую, выканаўчую дзеля прыстасаваньня частку душы словам “эга” (ego = я (лац.)). Але ж эга, як мы пазьней пабачым, павінна служыць тром гаспадарам, а не ёсьць выключна паслухмяным падуладным самае толькі рэчаіснасьці.

Перш за ўсё, ёсьць неадольныя ўладарныя патрабаваньні таго ж роду, што і патрэбы цела жывёлы; гэтыя патрэбы можна нека адтэрмінаваць альбо падпарадкаваць нейкаму ладу, але ў рэшце рэшт іх нельга назаўжды заставіць незадаволенымі, як ужо жывёла жадае захаваць жыцьцё, здароў’е ды здольнасьць да ўзнаўленьня й памнажэньня свайго арганізму. Прыкладам, задавальненьне ўсьвядамлянае прагі магчыма адкласьці на пазьнейшы час, вядома ж, у пэўных межах, але калі вада гэтак і не зьявіцца, жывёла ўканны загіне⁴. Агульная сума ўсіх гэтых патрабаваньняў

⁴ Не ўсе арганічныя патрэбы, натуральна, нават усьвядамляюцца. Калі, напрыклад, па цяжкім гараваньню ўзровень CO₂ у крыві падвысіцца, дык адмысловы хэмарэцэптар на уваходзе сэрца паскорыць тэмп працы сэрца (“пульс” стане часцей), каб пабольшыць замяненьне вуглекіслаты кіслародам, дзеля чаго чырвоныя крываныя цельцы пасьпешна запампоўваюцца ў лёгкія. Ёсьць мноства падобных згаданаму аўтаматычных механізмаў, гэткіх гомэаэстатычных прылад, арганізуючых у цэле “зваротныя сувязі”, пра што падрабязна можна даведацца з кнігі У. Б. Каннона “Мудрасьць цела” (W. B. Cannon. The Wisdom of the Body) (Нью-Ёрк: W. W. Norton & Co, 1982). Канешне, так званыя пярэдні мозг, або, як яшчэ кажуць, лобавыя долі мозгу таксама могуць быць толькі яшчэ адной гэткай, ды, філагэнэтычна найвейшай, прыладай, гомэаэстатычным механізмам, які патрэбны

псюхэ — г. зн. души або розуму — завецца словам “ід” (Id = яно (лац.)). Калі патрэбы ід прыгнятаюцца, дык тады мы маем нэўроз разам з канфліктамі ўсялякага роду ды “паўротам прыціснутага” ў форме перакручаных сімптомаў як пакараньня, гэтак і задавальненья.

Па-другое, эга мусіць дастасоўваць арганізм да вонкавае рэчаіснасьці, адкуль гэты арганізм бярэ біяхімічную энэргію, бо ж аніякі арганізм не здолее вытрымаць ды застацца пры жыцці, калі не дасягне адаптаванасьці да свайго навакольнага. Як ужо эга страчвае сваю прыстасоўную лучнасьць з рэальнасьцяй, мы тады маем псіхоз. А па-трэцяе, эга павінна адаптавацца да маральных вымаганьняў пэўнага асабліва традыцыйнага грамадства, хай і ня ўсе з гэтых патрабаваньняў з немінучасьцяй умацоўваюць жыцьцё альбо, прынамней, выглядаюць разумнымі. Уплыў маральнае рэчаіснасьці спадае ў розум ды асядае ў душы ў форме гэткіх водпадаў, якія мы ведаем як запальчыва кшталтаваная сьвядомасьць — яна ж сумленьне альбо “супер-эга” (звыш-Я з лаціны). Калі ж асобнік выказвае няздольнасьць да пачуцьцёвае ды прымусовае інкарпарацыі гэтых маральных вымогаў у сваю асабістасьць, хай і ўсьведамляючы іх сваім розумом ды ўспрымаючы гэткія звычаі свайго племя прыблізна такім чынам, як гэта ўмее вандроўны антраполог, што ў стане пазнаваць рэгулы й звычкі чужынскага грамадства без усякага хваляваньня, але з халоднай крывёю й у поўні незаангажаванасьці, бо ж гэтыя дзівосныя звычаі аніяк ня могуць мець да антрапалага аніякага дачынення; дык вось, у гэтым выпадку мы маем да чынення з псіхапатам — псіхпат, здарасца, добра арыентуецца ў фізічнай рэальнасьці й у стане патрэбным чынам адпавядаць на імпульсы свайго ід. Але маральна ён — хворы. Акрэсьленыя суадносіны можна прайлюстраваць гэткай дыяграмай:

Дык эга, як выходзіць, павінна служыць адначасова тром гаспадарам: арганічнаму Ід, навакольнай Рэальнасьці ды грамадскаму Суперэга — адкрываньне ад паслухмянасьці кожнаму зь іх дас

толькі дзеля вырашэньня новых або фізіялагічна невырашальных, бо некантралюемых фізіялогіяй, праблемаў.

нам адпаведна нэўроз, псіхоз а псіхapatыю. У такім поглядзе эга ня ёсьць гаспадаром у сваім уласным доме — розуме⁵. Мэтай мысленьня ёсьць дасягненьне пэўнага рухомага ўраўнаважання — гамэастазу, каб захаваць нейкага роду раўнавагу або *modus vivendi** паміж тымі трыма супольнасьцямі вымаганьняў, якім эга мае адпавядаць. І, як кожны ведае, задача тая ня ёсьцьані прос-тай, ані вырашальнай аўтаматычна, бы сваіх рухам.

Эга валодае пэўнай колькасьцяй абаронных заслонаў, і ўсе мы час ад часу карыстаемся чымсьці з гэтага ахоўнага арсэналу, дзе ўсякага хапае — ёсьць рацыяналізацыі, адмаўленьні, праекцыі, інтэлектуалізацыі й іншае падобнае — але ж хранічнае звыш-ужываньне тых прыладаў абарочваецца новымі складанасьцямі й цяжкасьцямі. Рацыяналізацыя ёсьць пошукам добрых прычын ды разумных падстаў для тых безпадстаўных а неразумных пазіцыяў, якія б жадалі ўтрымаць мы пры сабе або на якіх мы хочам утрымацца, а нашае, магчыма няўсьвядомае, “я лепей ведаю, што трэба”, адно толькі павялічвае рэчышча плыні рацыяналізацый. Скрайны прайвай падобнага абслугоўваючага самаго сябе сама-апраўдваньня ў змысленьнях і праз выдумкі ёсьць шызафрэнія. Адмаўленьне, адхіленьне — гэта папросту псіхалагічнае “адвароч-ваньне” ад няпрыймных фактаў, гэткае “паказваньне спіны” та-му, што не абяцае радасьці — з дапамогаю такога ўзору хітрыкаў любіць абараняцца эга ў гістэрыі. Праекцыя, перанос аднаго на

⁵ Рэчаіснасьць, калі гаварыць іншасказальна, як бы канста-туе: “Дык вось як яно ёсьць насампраўдзе”. Ід татарчыва не хоча зьвяртаць ані на што сваёй увагі ды толькі бязглузда й неа-бачліва настойвае: “Дай!”. Суперэга патрабуе: “Мусіш!” (або: “Таго рабіць нельга!”). Але адно толькі эга ў стане прамовіць, і прамаўляе: “Буду” (альбо: “Не стану”). І рэальнасьць, і суперэга, і ід усе яны маюць схільнасьць разлічваць на тое, што іхнія адозвы будуць пачутыя й прыняты як загад “Трэба гэтую рэч зрабіць!”, хай сам гэты заклік, магчыма, не больш чым наш (і, хто ж ведае, мой няслушны) погляд на рэчаіснасьць, якая нібыта чагосьці ад нас вымагае; ад выкананьня патрабаваньняў сьвядомасьці часам ухіляецца за сьвядомае ухіленьне даводзіцца плаціць пачуцьцём вінаватасьці альбо сораму; а ід можна заспакоіць мноствам альтэрнатыўных спосабаў, калі мова йдзе пра калорыі або іншыя непазбежныя патрэбы — прыкладам, ежа не абавязкова мусіць быць менавіта той, што была замоўлена сьведама. І аднаму толькі эга даводзіцца цягнуць на сабе ўвесь цяжар экзистэнцыялісткіх эпістэміялагічных прабле-маў (навошта жыць? што ёсьць веды? і г. д.).

* Супольнасьць умоў існаваньня; часова дамова паміж спабор-нікамі (лац.). — *Заўвага перакладчыка* (сэнс: барацьба + дамо-ва).

другое — гэта калі чалавек спрабуе ўмовіць сабе й атачэнню, што нейкі забаронены імпульс дзейнічае не знутры, а звонку — на ўзор тае гістэрычнае пакаёўкі ў вельмі сталым узросьце, якая ўвесь час ды адчуваючы салодкую жahlівую адранцьевеласьць шукае пад сваім ложкам валацугу ды разам з гэтым прыемным страхаваньнем адчувае — але несьвядома — жаданьне мець гэткага лайдака ў сваёй пасьцелі. Дык ці ж вы не бачыце, што гэта распусны бадзяга церпіць ад сваіх дрэнных помыслаў, але аніяк не яна! Бо ж, самі на ўласныя вочы маеце пераканацца ў тым, як яна клапаціцца наконт недапушчэньня самае магчымасьці гэтых дурных хаценьняў, ці ж не? Яна нібыта і мае ў сябе свой пірог, і аб'ядаецца ім: старая паненка мае магчымасьць траціць увесь свой час на разкашаваньне не занадта ўзьнёслым фантазіямі, але не адчуваючы разам з тым аніякае віны. Аднак, тыя сімптомы, якія бачны ў паводзінах пачцівае служанкі, у той самы час і караюць яе, і ўзнагароджваюць. Ейны страх, яе фобія ёсьць тым, чаго яна несьвядома прагне, але сьвядома адкідвае ды робіць праекцыю гэткага свайго бажаньня — але яна ніколі не дастае свайго мужчыну⁶. Фантазія забаўляе й нічым не пагражае; аднак жа яна ўсё ж такі, у рэшце рэшт, заспакаеньня не дае.

Эга мае й другія абаронныя мэханізмы, напрыклад, яно ўжывае “канвэрсію”, г. зн. адмену, або перакідваньне. Канвэрсууючы гістэрык (часьцей гэта гістэрычка) здольны пераўтвараць усьведамлены псіхічны боль у нібыта рэальны боль фізічны, у цар-

⁶ Памылковым было б цьверджаньне, што яна, маўляў, папросту “хоча мужыка”, і памылка гэткая ня ёсьць бяспечнай, бо ж, калі ўявіць здзейсьненьне ейнага жаданьня напраўдзе, дык яна, хутчэй за ўсё, кінецца ў псіхоз — і гэта таму, што, як пра тое сьведчаць бачныя ў яе паводзінах сімптомы, яна бароніць сябе ад згоды прызнаць тую праўду, што яна працягвае на ўсіх мужчынаў забарону на інцэст з пэўным каханымі мужчынамі (прыкладам, з бацькам або — не паўсюдна і не заўсёды — з родным братам; інцэст, па мыслі Фройдыстаў — гэта сэксуальны кантакт з бацькам супрацьлеглага полу). Спроба нібыта ўсёмагутнага “тэрапэўта” папросту выціснуць зь псіхікі хвараблівыя сімптомы можа скончыцца на пазбаўленьні гістэрыка або нэўротыка ад ягоных зь неабходнасьці ахоўных і абаронных прылад, што азначае, адначасова, абрынаньне хворага чалавека ў яшчэ цяжэйшую сітуацыю. Дабразычлівая “рада” сябры, хай сабе й праніклівая (ды, часьцей, як раз праніклівая, усё разумеючыя рады дзеюць найгорай), таксама здольна весці да яшчэ горшага, калі не звяжучь увагі на вышэй акрэсьлены псіхіятрычны прынецп (што нельга пазбаўляць чалавека абароны, калі нічога другога не прапануецца).

пеньне цела, дасягаючы гэтакім шляхам таго, гэтулькі ўласьцівага канвэрсійным гістэрыкам стану “*belle indifference*”*, што зусім не перашкаджае мнеманаму хвораму (хвораі) увесь час шукаць а знаходзіць усё новую працу для хірурга, якога гістэрычны цяпелец змушае адсякаць усё новыя й новыя нібыта нездаровыя органы цела. Такая канвэртуючая гістэрычка можа (й часта гэтую сваю здольнасьць ужывае), з радасным тварам і ўвогуле ўсялякім чынам стараючыся дэманстраваць сваё зайздроснае самапацучьцё, рэцытаваць даўжэзную песьню пра свае нібыта хворыя органы, пакутуючыя ад гэтых немачаў, што калі б арганізм насампраўдзе цяпеў хаця б ад аднае напасьці з бясконцае лісты, дык сама дамнемана хвора ясаба вельмі хутка апынулася б на парозе ськону, замест таго, каб бадзяцца па лекарах ды сябрах, з гонарам распавядаючы слухачам жудасныя гісторыі пра свае мучэньні. Тая “салодкая абьякавасьць” гэткае немачнае асобы, або, йнакш кажучы, дзівосная эмацыянальная бесклапотнасьць мае вытокам сваім канвэрсію (праекцыю) свайго псіхічнага стрэсу ў псеўдаарганічную хваробу, якая функцыянальна заступае ўсьведамляемую трывогу. Сэнс падобнае зьмены болю душы болей цела ёсьць у тым, што пакуты ад хірургічных апэрацыяў караюць хворую асобу, але адначасова яны ж здольны прыцягнуць да яе спачуваньне — дык таму яна мае пазбавіцца ад сімвалічна віннага аргану. Аднак псёта апошняга ёсьць адно толькі сімвалічнай. Вельмі хутка тая ж гістэрычка запатрабуе яшчэ адной апэрацыі, таму што гэткі мазахічны працэс мае значэньне адсутнасьці хаця б якое дынамікі лекаваньня псіхалагічнае праблемы. У канчатковым выпадку такая нездаровая асоба можа й знайсці падатнага хірурга ды выгандляваць у яго згоду на непатрэбную ампутацыю (бо ж і ў медыкаў здараюцца несьвядомыя матывацыі), а пасля настае звычайна чарга спаданьня ў псіхатычнае забурэньне.

Як ужо мы станем узірацца ў псіхічную гульнію “бадзяга пад ложкам”, альбо, йнакш кажучы, паспрабуем выявіць сэнс гэткае забавы, каб зразумець іпахондрыю канвэртуючае гістэрычкі, дык з тым як нашае ўгляданьне будзе йсці ўсё глыбей, нам, разам з узростам нашае праніклівасьці, будуць рабіцца ўсё больш ясьнейшымі прычыны браку талеранцыі ды хуткае страты ўсялякае зносьлівасьці, калі выпадае мець да чыньненья з нэўротыкамі. Рэч

* Прыемная абьякавасьць; дабрадушная апатыя (франц.). — *Зайвага перакладчыка.*

у тым, што мы зусім слушна заўважаем, што нэўротык, хай часткова, але ж цягне нейкую прыемнасьць з свайго сімptomу; вось адкуль мы бярем падставы лічыць нават сапраўдныя пакуты не больш чым “балбатлівым глупствам” альбо “недарэчнай выдумкай”, вось чаму можам мы, са спакойным сэрцам, казаць на хворую асобу: “старая варона”, — бо ж, мяркуем мы, калі й ёсьць у яе пэўныя праблемы, дык мейсцам іх знаходжаньня ёсьць розум, “хворая выябразьня”. Аднак, насампраўдзе, праблема — не ў хваралівай заклапочанасьці мроячага розуму, — яна сядзіць у памяці, й больш нідзе. Нэўротыкі літаральна хварэюць на мінулае. Псіхіятрычная праблема ёсьць якраз у тым, каб здолець адкрыць тую даўніну, каб дасьледаваць ды зразумець перажытае хворым чалавекам. Сапраўды, нэўротык стварае ўражаньне на ўзор таго, што прыходзіць на думку ўважліваму глядачу перад славутай эліністычнай скульптурай: рэзьбяр паказвае распачлівае змаганьне Лаакаона й ягоных двух сыноў са страшэннымі зьмяямі, але, калі прыглядзецца, дык відавочна, што барацьбіты, каб дасягнуць вызваленьня, мусяць папросту выпусьціць гада з рук, пасля чаго можна будзе пераступіць праз усе зьмяіныя сплоты, абручы й завіласьці, ды й пасьці сабе, куды вочы глядзяць. Тым не менш, робячы гэты свой прысуд, мы ня бярем пад увагу дзьве акалічнасьці: па-першае, нэўротык таму гэтак моцна трымаецца сваіх сімptomаў, што яны чагосьці вартыя, таму што яны тое-сёе дзеля яго робяць — менавіта, яны абараняюць псіхіку нэўротыка ад павяртаньня здольнасьці бачыць рэчы, як яны ёсьць, бо відушчы можа пабачыць нешта пагрозьлівае; да гэтае выгоды часам далучаецца яшчэ й дадатковы плюс, “уторнае дасягненьне”, сэнс якога ў аддзяленьні нэўротыка ад страхатлівае сітуацыі, робячы ягонае жалю годнае йснаваньне меней уцяжлівым ды прапануючы яму нейкае апраўданьне, — аднак, у той самы час, наяўныя сімptoms маральна караюць хворую асобу, накідваючы ёй пачуцьцё віны ды змушаючы яе перажываць фізічна адчувальныя трывогу й страх. Пацыент нібыта гаворыць да аналітыка: “Забяры ўсё, чаго патрабуеш, аднак дазволь толькі захаваць мне мае сімptoms!”. Па-другое, з прычыны ўпартасьці пацыента праніклівая празорлівасьць аналітыка або сяброўскія інтуіцыйныя здагадкі аніяк ня будуць ні роўнымі, ні раўнавартымі аналагічным відовішчам, якія здолее адкрыць інтуіцыя самаго пацыента. Ужо сама слушнасьць празорлівай здагадкі — інсайту — змушае да звычайнай чуйнасьці абаронныя мэханізмы псіхікі пацыента. Кожны, хто меў нагоду спрабаваць умовіць нэўротыку нейкія наяўныя й відавочныя праўды наконт самаго слухача, добра ведае з свайго дасьведчаньня ды безспасьпяховых сваіх намаганьняў, што гэта ёсьць тая “упартасьць”, ды й хіба згадзіцца з тым, што толькі ўменьне спрытнага й спрактыкава-

нага прафэсіянала ў стане перадолець тую адпорнасьць. Да таго ж, гэтакага тыпу супраціўленьне часта вельмі лёгка заўважыць у іншых асобах, але што да сябе, дык пабачыць падобную ж упартасьць з свайго боку бывае амаль немажліва. Гэткім чынам “самааналіз” ёсьць немагчымым, калі толькі не абмежыць ягоныя заданьні вельмі сыціплым і вельмі цесным колам, бо ўсякае выйсьце за гэтыя межы адразу абарочваецца сваёасаблівым асьляпленьнем, якое звыш меры насіляецца з набліжэньнем да пунктаў, дзе затаілася рэальная пагроза або трывога. Падобна ж адпорнасьць у дачыненні да асаблівых частак псіхааналізу, мабыць, часткова тлумачыцца атаесамленьнем упартага з нэўротыкам у тых пунктах, што закранюцца адвяргаемымі бакамі псіхааналізу, — таму што празарлівасьці апошняга стасуюцца таксама й да нас.

Мы ўжо бачылі, што ў фабічнай гістэрыі мае мейсца праекцыя замоўчваемае часткі псюхэ ў зьнешняе наваколле, а ў канвэрсійнай гістэрыі адбываецца праекцыя псіхічнага болю ў боль фізічны. Праекцыі эратычных ды агрэсыўных імпульсаў ёсьць таксама прысутнымі і ў самцоў, а не толькі ў кабет, асабліва, калі гэта паранойя. Замест распазнаньня сваіх уласных (забароненых або забараняльных) несьвядомых пажаданьняў такі чалавек абвінавачвае кагосьці іншага: маўляў, тая другая асоба ў ягоным напямку робіць нейкія “непажаданыя” залёты сэксуальнага роду. Пакуль гэтакае несьвядомае прагненьне застаецца ўсяго толькі гэтэрасэксуальным, маніякальная асоба, — прыкладам, гістэрычка, — мае нагоду з поспехам працягваць карыстаньне параўнальна павярхоўным і празрыста найўным абаронным мэханізмам тыпу “адмаўленьне”. Але ж калі параноік падпадае пад уладу няўсьведамленага дажэньня, якое мае гомасэксуальны характар, дык тады параноік патрабуе больш распрацаваных ды субтэльных спосабаў аховы на ўзор цалкам рацыяналізаванае “параноіднае сістэмы”, бо ж яму аніяк нельга дазволіць сабе хай бы адробіну вясёлага настрою — добры гумар пагражае ня толькі парушэньнем псіхічнае абароны, але ж яшчэ й зьнясіляе чуйнасьць, калі ў міжчасе іншыя людзі могуць выкарастаць шчаліну ў вобразе цела параноіка, каб злаўмысна “атруціць” яго альбо “сунуць нож у плечы”. (Натуральна, усе гэтыя страхаваньні ня маюць аніякага, за выключэньнем сімвалічнага, сэнсу). Паталагічная зайздасьць азначае, што зайздроснік несьвядома адчувае прывабнасьць іншага мужчыны, але робіць праекцыю гэтага свайго пачуцьця на сваю жонку й абвінавачвае яе ў тым, што яна быццам хоча прыцягнуць да сябе ўвагу таго другога. Або, зноў жа, замест прызнаньня ўласнае недарэчнасьці, асоба, якая не жадае згадзіцца са сваёй нікчэмнасьцяй, змысьляе кампэнсаторную ўсемагутнасьць (гэта завецца “мэгаламанія” альбо “манія велічы”) й лічыць сябе ў цалкавітай бяспецы, бо ж мэгаламану патрэбна менавіта су-

цельная ахова. Альбо не хочучы згадзіцца з тым, што ў яго няма здольнасьці кахаць, чалавек набірае веры ў тое, што нібыта кожная жанчына кахаецца ў ім ("эратаманія"). Падобным чынам паранайдалная падазронасьць перадае ўласныя нападнічыя й варожыя імпульсы, якія, калі яны будуць зьвернуты свайму надаўцу-параноіку, здольны ўспрымацца тым апошнім ужо сьвядома ды як "ўсправядліўеньне" параноіі. Параноік Гітлер, прыкладам, экспанаваў усе згаданыя мэханізмы ў яскрава класічных, бы з падручнікаў, формах⁷. (Да таго ж у ягоных паводзінах бачныя й гістэрычныя сімптомы).

Разнастайнасьць мноства абаронных мэханізмаў амаль бязмежная. Каб неяк разладаваць злосьць на свайго загадчыка, чалавек накідваецца з папрокамі на сваю Богу вінную жонку, тая штурхае дзіцё, якое дае капняка кату або сабаку. Інтэлектуалізацыя (пошукі зразумелых прычын) ды ізаляцыя (адасабленьне ад

⁷ "Крывавая чыстка" з "вычышчэньнем" ягонага ўласнага памагатара, Эрнста Рёма, як і іншых былых паплечнікаў, была класічным прыкладам "гомасэксуальнай панікі", што ўвогуле была ўласьціва Гітлеру й не адзін раз выходзіла на паверхню, знаходзячы ўвасабленьне ў бязсэнсавых, як здаецца на павярхоўны позірк, забойствах альбо нібыта выпадковых паранайдалных зьнішчэньнях мностваў людзей. Мудрагелістая выдумка з "падпаленьнем Райхстагу" — гэта параноідны манэўр з мэтай спраецываваць віну на непрыхільных уладзе ды яшчэ й набыць "апраўданьне" наскокаў і нападаў на розных непрыйцеляў, што пачаліся пасля "пажару Рэйхстага" (Гісторыя з падпаленьнем Райхстагу застаецца дэманай аж да сёньняшняга дня. Нібыта ёсьць факты на карысьць версіі пра злачынца, які дзейнічаў самотна. — *Заўвага перакладчыка*); гэтакасама здарылася й з раковым прыгнётам немцаў у чэскіх Судэтах: чуткі й размовы пра перасьледаваньні судэцкіх немцаў пачаліся напярэдадні інтэрвэнцыі нацыстаў у Чэхаславакію; гэтакасама было й з пазьнейшымі масавымі забойствамі жыдоў, якія склаліся ў наймацнейшую й яскравейшую псіхатычную ненармальнасьць за ўсе часы, што неяк зафіксаваны былі ў гісторыі людзкасьці. Культывае пакланеньне правадыру — "der shone Adolf" (Прыгажун Адольф (нем.)), як трэба было лічыць, быў ідалам, якога ўбавялялі ўсе нардычныя жанчыны, бо ж яны аніяк не маглі не закахацца ў фюрэры — ды ўсё нацыстэкае балвахвальства — гэта яшчэ адзін класічны прыклад эратаманіякальнай фантазіі. Варта б пацікавіцца й сэксуальным жыцьцём Гітлера: відавочна, ён належыць да катэгорыі гомасэксуалістаў, не ўсвядамляючых гэткую нязвыклую схільнасьць і таму не рэалізуючых яе практычна; словам, ён быў паранайдалным фантазмам зь вельмі кволай, калі яна ўвогуле йснавала, гэтэрасэксуальнасьцяй. Згаданыя й іншыя паранайдалныя сімптомы багата адлюстраваны ў кнізе Korrad Heiden. *Der Fuehrer*. — Boston: Houghton Mifflin Company, 1944, і ў іншых выданьнях.

усяго астатняга) — ўласцівае кампульсіўнае (г. зн. натарчывых) нэўрозаў ды абсэсій (або апантанасцяў), якія, іншым часам адрозніваюцца гэткай завіласцівай, што робіць іх ці не складанейшымі за паранайдальныя сістэмы, хай дынаміка развіцця тых апантанасцяў шмат у чым значна адрозніваецца ад эвалюцыі паранойі. Занадта пэўнае свайго права панаванне сумленне, альбо як кажа Фройд, уладарнае супэрэга можа страшчываць эга (свядомасць), абрынуць яго ў дэпрэсію, калі эга адчувае сябе слабым, кінутым, самотным, ня здольным кахаць і не каханым, бездапаможным, безрадным і ўвогуле “ня добрым”. Альбо прыгнечанае эга ўзьнімае супраць свайго ўладара ды яшчэ падштурхне да паўстання супраць супэрэга арганічнае ід, і гэтыя папличнікі зрываюцца ў бунт супраць сумлення, намагаюцца ўцячы ад шчыра суролага супэрэга, і гэта нярэдка сканчаецца на нібыта вясёлым і бесклапотным “адпачынку ад сумлення” або на хвацкай зухвалай маніі.

(3) Трэцім адрозняльнай характэрыстыкай псіхааналізу можна лічыць тую праўду, што псіхалогія паводле Фройда сталася першай псіхалогіяй, якая надае важнае значэнне сімвалічнаму зьместу думкі й мыслення. Нэўратычны сімвал, напрыклад, ёсць чымсьці, чаго насампраўдзе няма, але ён, бы з дамовы альбо дзеля выгоды ставіцца на мейсца непрыёмальнае, бо парушае спакой душы, рэчаіснасці. Вялікая карыснасць сімвалу адразу й упрост заўважаецца, прыкладам, у марых і снах, дзе жаданне хавае сябе пад маскай сімвалу, каб хутчэй і прасцей дасягнуць уграджанага, бо маска, гэта значыць сімвал, дазваляе падмануць чужага цэнзара сну і праслізнуць за плячыма суролага супэрэга. Вядома ж, ёсць магчымасць зраджэння з канфлікту занадта вялікае трывогі, і тады мы працянаемся, часта адчуваючы памяркоўна кволаю віну, да якога прымешана слабая, бы смуга, ўтульная, хай разам і настойлівая, задаволенасць, праўда, задавальненне гэтае здаецца нейкім няпэўным, трохі сарамлівым, бо вытокі ягоныя — не зусім слушныя. Здаецца, калі канфлікт стаецца збыт жорсткім, што сьніцца нешта жудаснае, калі здань кашмару абуджае свядомае эга нібыта благаньне аб дапамозе, і чалавек прадзірае вочы, аж дыгочачы ад жаху. Але ж, збольшага, здаецца ўсё ж, што сны, ва ўсялякім разе на працягу пераважнае часткі таго часу, калі чалавек сьніць розныя мары, можна лічыць не больш, чым яшчэ адной гамеастатычнай прыладай душы або розуму, ды прылада гэтая мае за мэту, перш за ўсё, ахову сну. За межамі карыстання сімваламі ў сонных марых таксама бачна масіўнае ўжыванне сімвалаў, і відавочна, што гэтая акалічнасць належыць да ліку найпершасных адаптыўных характэрыстык біялагічнага гатунку Homo sapiens, і таму аніякай псіхалогіі чалавека, што будзе ігнараваць натуру сімвалізму, нель-

га спадзявацца на дасягненне якой-ніякой поўнасьці, або, прынамней, дарэчнасьці.

Прырода сімвалізму, здаецца, дайшла сёння да найшырэйшае грамадзкасьці, зь якое прычыны шмат ужо ёсьць такіх, хто ў сваіх пошуках самапраўданыя ня грэбуе й паляваньнем на сімвалы, ператвараючы гэтую значную тэму ў аматарскую забаву, у повад для таварыскае балбатні. Хай бы, але ж такія гульні ў сімвалізаваньне нельга лічыць бязьпечнымі — пагрозы гэткае манеры забіваньня часу адрозьніваюцца шматлікасьцяй і складанасьцяй. Вось, калі ўгадаць адну зь небязпек, вядома, што няма аніякага абсалютнага “сусьветнага ды ўсеагульнага слоўніка” мройных сімвалаў, які, зразумела ж, трэба было б зацьвердзіць у нейкай вышэйшай інстанцыі пасля адпаведных і абавязковых парад, нарад і абмяркаваньняў з дагаджэньнямі, — такі “універсальны слоўнік” забязпечваў бы адназначнае тлумачэньне сноў і летуценняў; аднак няма аніякае супольнасьці сімвалаў, якія абавязкова замацаваны ў розумах людзей. Таму рабіць “інтэрпрэтацыі” ad hoc* — небязпечна, бо адвольнае тлумачэньне здольна папросту хлусіць у інтэлектуальным сэнсе. З натуре рэчы паміж-сімвальныя раўнаньні вынаходзяцца людзьмі, а не адкрываюцца ў фізічнай прыродзе, бо ж усе тыя раўнаньні паміж сімваламі, якія падзяляюцца пэўнай колькасьцяй людзей, што належыць да нейкага асаблівага грамадства, былі засвоены тымі людзьмі, гэтаксама як імі была засвоена праз вучэньне й вывучэньне рэшта іхняе культуры. Адсюль зразумела, што крос-культуровыя — прасякаючыя наскрозь сусьветнасьць усяе культуры — “інтэрпрэтацыі” рызыкуюць недасягненьнем сваіх мэтаў ды ў дадатак нярэдка будуюцца не на тым грунце, не на той культуравай базе. Зноў жа, цьвярозы розум заўжды ў стане заявіць: “Хадзем сабе, Х ня ёсьць папраўдзе роўны Y!” — і будзе мець рацыю, хай нават мы слухна разумеем, што гэты чалавек разумее тое, што ён разумее, несьвядома, пераадольваючы нейкі супраціў, магчыма, яму не даецца як раз тая рэч, пра якую цяпер йдзе гутарка, а можа гэта мы адчуваем тую адпорнасьць? Зноў жа, а хто ж гэта займаецца сімвалізаваньнем? Пакуль нейкае значэньне, нейкі несьвядома адчуваны сэнс не замацуецца надобрае ў розуме будаўніка сімвалаў, зразумела, што гэта мы робім праекцыю свайго сэнсу, а адзінай крыніцай сэнсу на часе застаецца наш уласны розум. Выходзіць, што мы ня толькі не адкрываем зьместу чужое душы, але й нават не назіраем чагосьці апроч таго, што выйшла, падзіячаму й зусім не дасьціпна, з нашае ж псёхэ, што мы самі вывялі з нашых душ. Нарэшце, **якія ж мы самі** ў той час, калі мы займаемся гэткімі нібыта “псіхааналітычнымі” гульнямі, якімі мы

* Пры нагодзе; адмыслова (лац.). — *Заўвага перакладчыка.*

робімся падчас калупання ў напаляваных сімвалах: ці стаемся мы падглядальнікамі-вуайерыстамі, ці прагнучымі справядлівасці карнікамі, ці зласьлівымі ваяўнікамі, ці ворагамі ўсяго й усіх, ці залётнікамі-спакусіцелямі, ці “людзьмі нязвычайнае вышыні душы”, ці ня ведаючымі пра сорам эгзгібіцыяністамі, — а можа яшчэ кімсьці? Увогуле гэтка “дзікунскі аналіз” на аматарскі капыл здольны ёсьць мець кожную з вышэй узгаданых уласцівасцей або мець нейкія іншыя рысы, таму што аматару не стае таго, што завешча “контр-трансферам” або “зваротнай перадачай” або “адваротным пераносам”, бо гэты “зваротны перанос” неяк стрымлівае аналітыка, накідвае яму руплівасць, і таму аналітык-прафэсіянал старанна сочыць за сваімі паводзінамі. Як ужо прафэсійны аналітык павінен, часта на працягу доўгіх тыдняў, шукаць сэнсу настраюў і перажываньняў пацыента, які сам сябе не разумее, і таму аналітык карпатліва вывучае шырокую плынь багата памнажаных з часам вольных асацыяцый пацыента, каб потым паказаць таму неаправержнны, масіўны й нядвухзначны свае высновы, дык зразумела, што бадай не знайсці нічога больш абражаючага пачуцці мудрага з дасьведчаньня й цяжкае працы прафэсіянала, чым мітусьлівая зьвягня спрытнага аматара, які гандлюе дармавымі сімваламі. У дадатак, пабудкі аматара-сімвалізатара на таварыскай забаве вельмі не падобны на матывы доктара, які прымае хворых у сваім шпіталі — пра не ведаючую пра сорам недарэчнасьць мэтадалогіі ўзгадваць, хіба, ня трэба. Амаль гэткам самым чынам ды й шмат у чым з тых самых прычын траціць спакой і розум прафэсійны антраполог бы ад болю зубоў, калі пачуе, як нехта вярзе лухту наконт “сімвалікі” першабытнага мастацтва, ясна ж, што той “адмысловец” ня ведае нічога ні пра чалавека, ні пра племя, што стварылі мастацкі твор, але папросту, гэтак бы мовіць, імправізуе, выдумляючы ад нос гэткі фальклор, тады як антраполог-прафэсіянал, змушаны выслухваць тыя лайдацкія глупствы, магчыма рупліва працаваў месяцамі, каб знайсці ў тубыльчых розумах сьляды й рысы, зь якіх, бы з галінак, збудавана ёсьць новая для навукоўца, бо чужынская, сімвалічная сістэма. Аніхто з праўдзівымі ведамі, хай, часам, сьціплымі, але засвоенымі шляхам працы й дасьледаваньня ці то індывідуальнае, ці то культуровае натуре сімвалізму, ня будзе зьневажаць сябе пыхаю бязглуздых аматарскіх “тлумачэньняў”, ды яшчэ людзях. Тым больш нельга чакаць ад сур’ёзнага й ведаючага чалавека падатлівасці на гэтка “інтэрпрэтацы”.

(4) Чацьвёртым адрозьненнем псіхааналізу ёсьць рыса, здраджаючая пачуццё глыбіннае іроніі. Усе мы неяк ведаем пра тое, якія хітрыкі выдумлялі сучасьнікі каралевы Вікторыі, каб зганіць прыхільнікаў эвалюцыі паводле Дар’іна. Падобныя ўзоры абароны належаць да найгоршых і найжаласьліўшых спосабаў спрэчкі:

той, хто ўжывае гэтакія мэтады, спачатку дае зразумець, што ён быццам зразумеў пачутае, але, тым самым часам, ён хуценька шукае шляхі, на якіх лепш будзе паканаць свайго апанэнта, каб потым раптам на яго кінуцца з абвінавачваньнямі — калі такі дыспутант больш-менш удала скажае сутнасьць таго, з чым няма жаданьня згаджацца, дык яму даволі проста адчуць сябе пераможцам. Вось, дзеля прыкладу, клішэ супраць Дарўіна: “Ці ж Вы сапраўды маеце пэўнасьць, што Ваш дзядуля быў малпаю ? Га-ха-ха, няўжо ж ?” Тады, як што да мэтаў тэорыі Дарўіна, дык яна, па сутнасьці, намагалася знайсці гэтак званае “нястаючае зьвязно”, якога не хапала ў ланцугу, што злучае чалавека са сьветам астатніх жывёлаў, або, дакладней, Чарлзу Дарўіну не хапала істоты паміж прашчтурамі чалавека й сучаснымі чалавекападобнымі малпамі. Ды й увогуле, чаго варта ёсьць радасьць з таннае перамогі над сваімі ўласнымі змысьленьнямі ?

Але ж вельмі падобнае махлярства знаходзіць сабе работу й сёньня, у прыватнасьці, у барацьбітоў супраць псіхааналізу. Нават у нашыя часы можна калі-некалі пачуць: “Фройд думае, што ўсё ёсьць сэксам, га-ха-ха! а мы ж ведаем, і Вы, і я гэтаксама, што гэта — няпраўда”. Аднак папраўдзе Фройд усьцяж намагаўся давесці, хай, як бачым, без асаблівага посьпеху, што, апроч палавога (гэнітальнага), ёсьць колькі іншых шляхоў дасягненьня пачуцьцёвае прыемнасьці, прыкладам, аральнае — праз рот — задавальненьне немаўляці, якое хціва хапае сваім ротам малочную залозу свае маткі, а мы, ужо ў сталым узросьце, аніяк не вызваліліся ад аральнае гратыфікацыі, хай у дарослых яно крыху мадыфікавалася, але яго не цяжка ўбачыць у ядзеньні, піцьці, паленьні тытуню, у замілаваньні да чўінгаму, што яшчэ завецца гумай для жуцьця, як і да балбатні ды ўвогуле да усіх тых актыўнасьцяў, у якіх затrudжаны губы ды бліжэйшыя да іх часткі цела. Кожны ведае, што нейкая прыемнасьць ёсьць і ў гэтых справах, як выдаленьне з арганізму калу й мачы, хай ці не палову свайго часу трацім мы на спробы давесці, што гэта зусім ня так, што Фройд ня мае рацыі, праўда, астатняя палова часу йдзе на згоду з тым, што мы доўга намагаліся зьнішчыць, але тутакж мы губляем гумар і кажам, што Фройд ёсьць нахабным дзядулям, які ня хоча думаць пра нешта лепшае, але толькі адно ведае ды пра адно мроіць.

Дык вось што я маю на мысьлі, кажучы, што часам мы маем глыбінныя матывацыі, што змушаюць нас абараняцца ад празарлівасьці Фройда й пераварочваць тыя альбо іншыя зь ягоных знаходак. Бо ён распавядае нам шмат чаго такога, што мы б хацелі ня ведаць, ды гэта супраць падобных непрывабных праўдаў намагаемся мы змагацца, сягаючы па ўсе вядомыя нам абаронныя прылады, разам з тою ж гатовасьцяй кліць ды далучыцца да зграі

насьмешнікаў — і мы заўжды з радасьцяй устаем у шыхты бадзёрых панявернікаў, пакуль нас аб'ядноўвае зь імі тая ж варожасьць да праўды пра сябе, тое ж нежаданьне дасьледаваць сябе, пазнаваць сваю сутнасьць. Тут мы зноў быццам насьлядоўваем тую пакаёўку з прыслоўя. Калі ўжо аналітык нарэшце кажа да яе, што, як яму падаецца на падставе мноства наяўных пасьведчаньняў, пачцівая дама адчувае пэўныя рэальныя (але зусім прававітыя й законныя) сэксуальныя пажаданьні, дык раззлаваная кабета лаецца на аналітыка, гаворачы, што гэты “брудны стары лайдак” (відавочнае адмаўленьне) хіба што сам мае на ейны конт нейкія брыдкія намеры (праекцыя) — а гэта апошняе выглядае найбольш жahlівым, бо ў аналітыку яна падсьвядома бачыць уласнага бацьку (пацяг да свайго ўласнага бацькі суро́ва забаронены). Падобна й з хворым на паранойю або з асобай, што пачынае даўжэзныя разважаньні, каб “лагічна” давесці ўсё, што толькі прыйдзе ў галаву, хай звонку й бачна недарэчнасьць гэтых рацыяналізацый. А вось псіхапат, у сваю чаргу, няслушна ўважае, што Фройд нібыта заклікае “дзеінічаць па загаду кожнае пабудкі, падпарадкавацца ўсялякаму імпульсу, бо, калі адмаўляць выпадковым матывацыям у паслушэнстве, стаешся нэўротыкам” — і як раз у той момант, калі псіхапат глосіць тую сваю “праўду”, псіхааналітыку варта было б паспрабаваць умовіць псіхапату неабходнасьць пакаштаваць паслухмянасьці ў дачыненні да колькіх жорстка акрэсьленых заказаў ды паспрабаваць сублимацыі — гэта значыць, што псіхапат вінен пераўтварыць “забароненыя” прагненьні ў нешта больш “узынёслае”, вядома ж, падобныя трансфармацыі маюць здзяйсняцца пад цвёрдым кантролем з боку эга. З усяго вышэйузгаданага ясна відаць, што спосаб, у які дадзеная асоба скажае тыя альбо іншыя адкрыцьці Фройда, дазваляе дыягназаваць галоўныя рысы асабістасьці тае асобы.

Гэткая выснова падводзіць нас да самае важнае з усіх цяжкасьцей псіхалогіі паводле Фройда. Ці павінны мы мяркаваць, што стаюцца страхатліва хворымі ды трацяць розум з поваду мілых, бяспечных, таварыскіх спраў, пра якія мы пры нагодзе любім пагаманіць у безклапотным, утульным асяродзьдзі? Не! Чалавек робіцца вар'ятам з прычыны сапраўды балючых цяжкасьцей на ўзор забароненых інцэставых пабудак, глыбока захаваных несьвядомых гомасэксуальных жаданьняў, забойчага гневу ды падобных да гэтых нябачных прагненьняў. Усе мы маем у сабе забароненыя пажаданьні, хацелася б спадзявацца, што яны не занадта моцныя і таму зь імі можна неяк суйснаваць, можна даць ім рады; але адсюль і зьяўляецца гэтая нашая ўстрывожанасьць, што немінуча ўздымаецца па паясьненьнях Фройда, і адкуль бярэцца нашае ймкненьне сьцягнуць па розныя абаронныя мэханіз-

мы, што з рэгулы, узрываюцца гвалтоўнай спрэчкай. На гэтым мейсцы выпадае ўгадаць Шэкспіра: “Як на мяне, дык абураецца спадарыня збыт гучна”, — або, калі вярнуцца на раднейшую глебу: “Дзе дым, там і полымя”.

Фройд першым указаў быў на тое, што сёння падаецца шмат каму відавочным, менавіта, што, апроч гэнітальнае, існуе яшчэ й колькі іншых зонаў на целе, кожная зь якіх у стане прыносіць пачуццёвыя асалоды, і тыя зоны, фактычна, пачынаюць, так бы мовіць, працаваць у часе раней за сэксуальную гэнітальную зону, ды й фізіялагічная вага ў іх таксама большая. Распарушаны па паверхні усяе скуры эратызм дае сябе заўважыць яшчэ ў вельмі несапсаваным узросце, хай у людзей гэтая зьява верагодна не мае тае яскравасці, што бачна ў ніжэйшых жывёлах. Ёсць таксама пэўная пазітыўная, ды іншым часам інтэнсіўная прыемнасць у назіранні й слуханні, у нюханні й дотыку, й смаку. Але аніякая зь іх ня ёсць першаснай асалодай у чыста й сьцісла лібіданознае сэнсе. І толькі таму, што захоўваюцца рэшткі ранейшых балючых дасьведчаньняў, пакутлівых завілассяў назапашаньня жыццёвых уменняў, перабольшаныя апраўданьні альбо прыцясьненні гэткіх лібіданозных прыемнасцяў, гэтулькі людзей гэтак апантана аспрэчваюць само йснаваньне падобнае лісты задавальненьняў; а як ужо пярэчыць фактам немагчыма, чаму перамога такіх палемістаў ёсць справай надзвычайнай ды ненадзейнай, дык яны намагаюцца аспрэчыць выключную першаснасьць гэнітальнае ўцехі. А калі ўжо прэ-гэнітальнае задавальненьне ёсць заўжды часткай гэнітальнае перапрыемнасці (пацалункі, заглядваньні й разглядваньні, пяшчотныя дотыкі й г.д.), дык гэтае папярэджаючая асалода стаецца нібыта канспэктам або скарачоным, сьціслым выкладам гісторыі лібіда, аповесьці пра разьвіццё гэтага пачуццёвага аспэкту ды свасасаблівай аўтабіяграфіяй з узгадваньнем таго, як і калі адбываліся зьмены ў параўнальным вартасьцяваньні адных альбо другіх радасьцей жыцця дадзеным асобнікам.

Першаснымі абшарамі прыемнасці на паверхні цела — зонамі лібіда — стаюцца розныя кавалкі скуры; з рэгулы, гэта — адцінкі скуранае пакрывы блізу тых пунктаў, празь якія арганізм камунікуе са зьнешнім асяродзьдзем, дык зразумела, што задавальненьне, што нараджаецца ў гэтых цялесных партах, бярэцца з пасьпяховага здзяйсненьня пэўнае адаптыўнае фізіялагічнае павіннасьці альбо патрэбы. Калі мовіць пра немаўля, дык пакуль ягонаю дыetail застаецца малако маткі, першаснай зонай будзе дэзьянка навокал роту — аральная зона, дзе лібіданознай прыемнасці таварышыць задавальненьне першаснае патрэбы дзіцяці, якое вінна зацягнуць нешта звонку й расьці; потым да гэтага працэсу “аральнае інкарпарацыі” далучаюцца, у якасьці пама-

гатых, вока й вуха. І калі глядзець у зваротным кірунку, нармальная жанчына гэтаксама адчувае глыбокае фізічнае задавальненне, жывячы сваім малаком сваё дзіця. Узаемны абмен задавальненняў-разчараванняў складаецца ў стракаты спектр эмоцый, якія лепяць асабістасць дадзенага асобніка, цалкам ірацыянальна й нявербальна, гэта значыць без удзелу розуму й слоў, а дзіця робіцца, што да ягоных пачуццёвых спадзяванняў на гэты сьвет ды ад сьвету, альбо “аральным аптымістам”, альбо “аральным пэсімістам”. Пазьней, гэта ўжо як малое пачало хадзіць, гаманіць ды ўвогуле займела нейкага спрыту ў валоданьні сваім целам, самаўладства асобніка спатыкаецца й сутыкаецца з вымогамі грамадства: гэты канфлікт сацыяльнага зь індывідуальнай цялеснай аўтаноміяй адбываецца па-над анальнай зонай; астача яго ў форме эмацыянальных таноў, якія застаюцца ў душы бы водгук мінулых непакояў, адыгрывае важную ролю ў асабістым адчуваньні адрозьнення сябе ад несябе (“тутака — я, а тамака — не”) ды ў стаўленьні да пытання пра панаваньне-й-падпарадкаваньне, што зьяўляецца потым у шырэйшым сацыяльным кантэксце. Вучэньне ж мастацтву выдаленьня мачы — “урэтральная дысцыпліна” — стаецца злучанай з пачуццямі пыхі, сораму ды амбіцыі. Фалічная фаза, аб якой будзе гутарка далей, хіба застаецца пэрыядам “друкаваньня” сэксуальнае ідэнтыфікацыі, бо якраз на працягу гэтае ступені разьвіцьця адбываецца палавое ўсьведамленьне, “адбітак” якога застаецца ў душы назаўсёды, бо асобнік праецыруе ў сваю псіхіку — робіць інтраэкцыю — сьвядомы вобраз сваёй мужнасьці альбо жаночасьці; гэтая фаза ёсьць часам, калі з захапленьнем адкрываюць уласны пол і адчуваюць ягоную вартасьць, калі здзяйсняецца адпаведнае рэгуляваньне сваёй прыналежнасьці да наканаванага полу — праз насылядаваньне, спаборніцтва, вывучэньне й атассамленьне (толькі па гэніталізацыі замацаванага замілаваньня да ўласнага полу, гэтая сэксуальная фіксацыя набірае рысаў пэрвэрзіі ды можа ператварыцца ў збачэньне). Фалічнай фазе таварышыць фаза Эдыпа, калі дзіця адкрывае пэўную важную постаць (бацьку) па-за межамі задавальняючай-вымагаючай маткі, якая была заўважальна ў аральнай і анальнай фазах; гэтая навіна стаецца эмацыйнай парадыгмай для ўсіх прышлых суадносін з усялякай грамадзкасьцяй пад знакам суперэга; прыкладам, стаўленьне асобы да рэлігіі ёсьць чымсьці на ўзор тэста Роршаха зь ягонымі плямамі, рэакцыя на якія з боку дасьледуемага асобніка шмат чаго апавядае аналітыку пра асаблівасьць паддосьледнага — гэтак і асабісты падыход да рэлігійных пытанняў сьведчыць аб адрозьненнях прыватнага вырашэньня эдыпавага канфлікту, а яно ёсьць тым падмуркам, на якім будуюцца ўсе рацыянальныя альбо рацыяналізаваныя суперструктуры інэлектуальнага характару (вайна, палітыка й г.п.).

Псіхалагічная фаза гэнітальнае першаснасці стаецца апошняй з усіх фаз. Аднак, нельга, канешне, мысліць аніякую з тых стадый развіцця чымсьці нахштальт чыгуначных станцый, на якіх затрымоўваецца цягнік лібідо, — не, усе яны ў пэўным стопні супрацоўнічаюць, суіснуюць, сьплітаюцца адна з адной ды, у нейкай форме, захоўваюцца й па пераходзе развіцця ў наступную фазу; але ж у большыні асобнікаў бачнай ёсць выразная паслядоўнасць: фазы па чарзе змяняюць адна адну.

Кажуць: “Лупі малое па хрыбту, каб гарбатым вырасла”, і яшчэ кажучь: “Куды праростак нагнеш, туды й дрэва пахіліцца” — ці ж мала падобных выразаў існуе, каб было дзеля чаго мяньціць языкам? Але псіхааналіз ставіцца да гэтых фраз за сур’ёзна, разумеючы іх літаральна. Вось, мусіць быць пэўны “паростак” — фізічнае цела ды нервовая сістэма дзіцяці; тую “галінку” нахіляюць знешнія сілы й таму расьце яна пахіла, скажона; а спосаб, у які зайшло “пахіленьне”, будзе відочным і пазьней, шчыра адкрываючы сябе ў наяўных сімптомах. Псіхааналіз указуе на асаблівыя часткі цела чалавечага, якія набіраюць значнае вагі ў засваеньні спосабаў прыстасаваньня ды неабходных фізіялагічных уменняў, што адбываецца шляхам навучэньня, калі посьпех узнагароджваецца прыемнасцям; псіхааналіз занатоўвае характэрыстычныя рысы асяроддзя, у якім жыве чалавек, першаснымі зь якіх будуць матка з бацькам; псіхааналіз вызначае сувязі патрэбаў цела (ід) са свядомым розумам (эга) ды паміж эга й грамадствам (суперэга) і фізічным сьветам (рэальнасць). Прыймаючы гэтыя простыя пастулаты, псіхааналіз ніколі не стамляецца ў пошуках караларыяў да іх, якімі б трывожнымі й здзіўляючымі не падаліся атрыманыя высновы. Псіхааналіз ёсць пазітывістычным, эмпірычным, фэнаміналагічным а канкрэтным.

Індывідуальная асабістасць, выходзіць, ёсць, паводле псіхааналітычнае псіхалогіі, пэўнай пабудовай, у якой уцелесьнены ўсе дасьведчаньні эга, якія ім паназапашаны былі падчас ягоных спатканьняў з вышэйузгаданымі й іншымі складовымі часткамі псіхалагічнае рэчаіснасьці. Кожная наступная псіхалагічная фаза вызначаецца кожнай папярэдняй; прыкладам, аральныя ўзнагароджаньні-й-разчараваньні з пэўнасцям уплываюць на працэс засваеньня сацыяльнай дысцыпліны падчас анальнага пэрыяду; у сваю чаргу, анальнае бунтарства здольным ёсць перацячы ў канфлікт Эдыпа, неяк афарбоўваючы яго; гэтаксама вырашэньне фалічна-Эдыпавых праблемаў глыбока, да самага дна, акрэсьляе гэнітальную канстытуцыю асобніка, усе суадносіны асобы зь ейнай сэксуальнасцям.

Больш таго, кожны нэўроз, кожны псіхоз ды кожная псіхопатыя ёсць пэўнай буйнай фіксацыяй на нейкай ступені ўзросту або рэгрэсіяй да гэткае фазы развіцця, а само йснаваньне

забурэння ўзгаданых гатункаў ёсць павядамленьнем пра яшчэ нявырашаны, бо ўсыяж дакучаючы канфлікт (толькі цяпер прыгнечаны), да таго ж, часцей, чалавек церпіць ад колькіх застарэлых канфліктаў зараз; інакш кажучы, псіхічнае забурэнне ёсць супольнасьцяй прээгітальных фазаў. Дык вось, шызафрэнія ёсць нястачай лібіданознае рэальнасьці зьнешняга сьвету, бо шызафрэнік адмовіўся быў засваць яе ў выніку зфрустраваньня ў аральнай фазе, калі яго чамусьці разчаравала задавальненьне ягоных першасных патрэбаў або неад'емная ад аральнае фазы залежнасьць — каб неяк узнагародзіць сябе за непрыемнасьці, зфрустраваны асобнік набывае звычку мроіць сабе нейкія магічна-сімвалічныя лібіданозныя пацешаньні. Шызафрэнік, гэтакім чынам, папросту не дастаў быў патрэбнага каханьня, яго не любілі ды й ён сам не адказваў сваёю любоўю на задавальненьне ягоных патрэб вонкавай рэчаіснасьцяй, бо адчуваў распачліваю адасобленасьць ад маткі — яна ж ня ёсць блізу, вось яе ўжо няма; выходзіць, што ён павінен зрабіць зь сябе ўвесь сьвет, стацца для сябе сущэльным сусьветам, і ён гэтак і робіць — нарцыстычна й лібіданальна. Шызафрэнію таму гэтак цяжка лячыць, што тут мы маем да чынення з вельмі застарэлымі парушэньнямі, бо ж трэба лекаваць траўмы, што замацаваліся на яшчэ вельмі архаічным узроўні фармаваньня эга, тады як пазьнейшае разьвіцьцё, у лепшым выпадку, калі й адбывалася, дык неяк ненадзейна й патурбавана, што азначае пэўную пакаменчанасьць і пазьнейшых фазаў; забурэнне на прэвэрбальным аральным аб'ектным узроўні (гэта, калі дзіця яшчэ не размаўляе, але ўжо пачынае адрозьніваць адну рэч ад нейкае другое) мае, паміж іншага, яшчэ й той скутак, што ў шызафрэніі менавіта занадта цяжка даецца звычайны людзкі кантакт з тэрапэўтам. А вось алкаголікі, якія часта ёсць літаральна "бутэлячнымі дзіцяткамі", што ўвесь час настойліва шукаюць тае цудоўнае магутнасьці, якую дае пляшка з вадкасьцяй — некалі немаўля зачаравана было здольнасьцяй плыннага рэчыва магічна павялічваць дзіцячую сілу, і так яно й засталася, праўда, цяпер магутнасьць, якую бярэ алкаголік з магічнага напой, робіць яго неяк двухсэнсоўна й падазрона кабечым і мужным адначасова. З рэгулы яны жэняцца з жанчынамі, якім вельмі хочацца панаваць, што адбываецца ў жаданьні прыдбаць нейкі фалас, але без мужчыны, што знаходзіцца па-за гэтым органам, — у выніку такая спадарыня дае належае: алкаголік карае яе сваім правакатыўным інфанталізмам. Алкагалізм часткова даецца вытлумачыць забурэньнямі аральнага пэрыяду, але курацыя яго шмат лягчэйшая ў параўнаньні з шызафрэніяй, бо ў душы алкаголіка часта можна знайсьці вынікі больш-менш моцнага й здаровага сталеньня на працягу пазьнейшых стадыяў, дык тэрапэўт мае з чым працаваць і

на чым будаваць.

Зь неадчэпнымі, зацятымі апантанасьцямі, якія, у большыні, зафіксаваны былі на анальным узроўні, працаваць неяк менш уцяжліва, чым з шызафрэніяй, бо ў апантаных маньякаў куды больш сталае эга; але яны гэтаксама яшчэ занадта ўцягнуты ў магічна-сімвалічнае мысьленьне, мяжы эга ў іх — параўнальна кволяы й крохкія, але яшчэ й таму яны старанна й моцна супраціўляюцца ўплыву з боку іншае асобы; апантанья натрэнтныя ідэямі настойліва працягваюць сваё змаганьне за цалкавітае авалоданьне ўсім сьветам, за асаблівую анальную ўсемагутнасьць, быццам адзінай рэчаіснасьцяй ёсьць цела й тое, што ў цэле знаходзіцца. Маніякальная дэпрэсія ёсьць чымсьці на ўзор мітусьлівага вобразу сябе, — гэты вобраз засвоены быў ад амбівалентных бацькоў у часы найранейшых аральна-анальных ды іншых кшталчэньняў, але таму, што бацькі не былі выразна акрэсьленымі, у прыватнасьці, сэксуальна, тонусы суадносін суперэга-эга атрымаліся вельмі нятрывалымі, няўстойлівымі; дэпрэсія ёсьць больш падатлівай на тэрапію, чым манія, бо дэпрэсіўны, прыгнечаны сумам чалавек лягчэй успрымае зьнешнія ўплывы, ня глядзячы на слабасьць эга ў дэпрэсіі, тады як у маніяка, у памешанага вар'ята эга ўзносіцца па-над усімі абмежаваньнямі, каб лётаць вышэй усіх ланцугоў. Параноя — гэта (звычайна ў мужчын) бітва за бацькаву ўсемагутнасьць ды бацькаву любоў, што гэтак моцна адбілася на архаічным узроўні — параноік ваюе за тое, каб яго ўсе баяліся й усе любілі. Гістэрыя (звычай у жанчын) ёсьць афарбаваным аральна-фалічным канфліктам дзеля валоданьня бацькам (змаганьне йдзе, паміж іншага, з маткай); адсюль бярэцца ў гістэрыі гэткае багачэе аральных фантазій на конт цяжарнасьці (на ўзор змысьленьняў пра дзіця ў страўніку), як і *anorexia nervosa** ды другія складанасьці з жыньнем і гэтак далей — аднак гістэрыя параўнальна лёгка лечыцца, бо тут ужо йснуе падатнасьць на ўмаўленьні й уплывы ды згода на бацькаву ўладу або на аўтарытэт кагосьці, хто нагадвае бацьку. (Фройд напачатак ужываў гіпнозу супраць гістэрыі, але вырашыў, што аднае толькі “сімптаматычнае” або “трансфэрнае” — калі лекару “перадаецца” стан хворага — курацыі належыць ужываць, каб спадзявацца на нейкі вынік, калі ўжо сьвядамае эга пацыента ня ўдзельнічае; тым не менш, ён здолеў быў навучыцца шмат чаму ад гістэрычных асобаў, на самым парозе сваёй кар’еры). Збачэньні ж — гэта фіксацыі з фалічнага пэрыяду, якія можна вы-

* Адмаўленьне ад ежы, якое ператвараецца ў агіду да кожнае стравы: хворы (звычайна, дзяўчына на дыёце) можа нават памерці з голаду хай аніякае фізічнае хваробы й няма. — *Заўвага перакладчыка.*

значыць з дапамогай слоўніка тэрмінаў для аральнае, анальнае й іншых перадгэнітальных зонаў; збачэньні адлюстроўваюць “гэніталізацыю” таго лібіда, якое ў аснове сваёй ёсьць аральным альбо анальным. І, нарэшце, псіхapatыя — гэта ёсьць пэўная паталогія суперэрга, у якой адлюстроўваецца няпоўнае, бо толькі частковае, атасамленьне зь нейкім бацькам, які быў (а, магчыма, застаецца) нянавісным калісьць (а можа й бацька адчуваў нянавісьць); зразумела, тэрапэўт трапляе на ўбудаваныя абцяжэньні й перашкоды, працуючы з псіхapatамі.

Гэткія “чыстыя тыпы” класічных сіндромаў, вядома ж, зьмешваюцца — у кожнага хворага відочны сімптомы колькіх “чыстых тыпаў”, бо ж няма нічога, што б перашкаджала стварэньню ўнікальнае йдыясінкразіі ў выглядзе непэўтаральнага сузор’я лібіданозных траўмаў, назапашаных за жыцьцё; маючы гэта на ўвазе, псіхааналітыкі клапоцяцца больш не пра шуфлядкаваньне асаблівых выпадкаў забурэньня, але намагаюцца зразумець дынаміку сімптомаў кожнага асаблівага казусу хваробы. У адрозьненьні ад усіх вышэй апісаных тыпаў, “гэнітальны характар” — натуральна, ён гэтаксама ня больш, чым абстракцыя, у выглядзе “чыстага тыпу” яна не спатыкаецца, бо ж няма чалавека, які не спаткаў цяжкасьцяў на завільым шляху сталеньня — ёсьць нагэтулькі спрытным, што нібыта ў стане мець па дзьве скуры з аднае авечкі або адначасова мець й нескранутыя пірагі, і разкашавацца імі, тымі лібіданознымі стравамі. Як ён ужо “амфіміктычна”* прайшоў праз усе ступені ўзрастаньня, назапашаючы пры кожнай нагодзе вартаснае дасьведчаньне, дык у дарослым стане “гэнітальны асобнік” ёсьць у стане мець радасьць зь ежы, напойў, а таксама людзей, без таго каб прыемнасьці таварышыла нешта пабочнае ды перакручанае зь ліку тых ірацыянальных складовых скасаванае віны й прыпятае псіхічнае энэргіі, якія свавольна бушуюць у несьвядомым. Сталая асоба здольна мець сьвядомыя асалоды са здаровага карыстаньня ўсімі чыннасьцямі цела без адчуваньня варожасьці да грамадзтва, быць дарэчна ваяўнічай або адпаведна прыстасоўвацца, у слухных прапорцыях і ў залежнасьці ад кантэксту, ды дасягаць поўні мужнасьці або жаночасьці без пачуцьця страху перад пагрозай пашкодваньня цела як выніку ягонага выкарыстаньня. Сталая, насампраўдзе дарослая асоба ўмее любіць, бо таму яе навучылі кахаючыя бацькі, на якіх гэты сталы чалавек сёньня глядзіць рэалістычна —

* Штучнае слова, сэнс якога — удаае прыстасаваньне да асяродзьдзя пры вельмі ўдалым двухбаковым абменам зь ім. Калі перакладаць абодва карані слова, выходзіць нешта на ўзор адначасовага знаходжаньня ў двух навакольных з аддачай у наваколле й узяцьцем зь яго (плыць па вадзе, піць воду й аддаваць мачу ў вадку). — *Заўвага перакладчыка.*

гэта значыць, што яны, у ягоным поглядзе, выглядаюць, як асобы, а не нейкія пагрозлівыя вобразы з драмы зь ліку тых, што пішуцца ў дзяцінстве. Фройд дае наступнае азначэньне дарослага чалавека: сталым ёсьць чалавек, які здольны да працы й да любові, бо праца нам належыць, каб можна было сублімаваць усе нашыя прээгітальныя патрэбы, а гэнэталныя патрэбы можна выявіць упрост, непасрэдна ў каханьні.

Хаця кожная непрыемная здагадка, якая непазбежна вынікае за праніклівым або, прынамсі, уважлівым спазіраньнем, з дапамогаю ягоных скрайніх разгалінаваньняў, у шмат якія разнастайныя асаблівасьці асобніка, робіць псіхааналіз як уцяжлівым для розуму, гэтак і няўтульным для пачуцьцяў і настрояў. Фройд настойліва сьцьвярджае, што складанасьць, камплексовасьць ёсьць неадэмнай рысай усялякіх дадзеных пра людзей, якую аніяк ня трэба занадта спрашчаць, бо ж гэта існуе. Больш за тое, Фройд далей заўважае, што амаль усе псіхічныя падзеі ёсьць “Звыш-наканаванымі”, яны — “занадта дэтэрмінаваны”. Ён меў на мысьлі тое, што кожная падзея ў жыцьці чалавечае душы мае не адзіны повед, але колькі складаных — комплексных — прычынаў, якія дзеюць разам, хай і не аднолькава. Тая комплекснасьць бачна ў зьяве “згушчэньня” або “кандэнсацыі”, якая можа адбывацца ў адзіным сімвале ў сне (вось яшчэ адзін довад супраць пабляжлівасьці ды легкадумнага адвольнага стварэньня тлумачэньняў пры першай лепшай нагодзе). Менавіта, гэты адзіны сімвал, які сабе сьніць чалавек, выказвае таемную й нават жудасную здольнасьць, назапашаць — “кандэнсаваль” — мноствы рознастайных значэньняў, што гэтак уражае, калі гэтакія завіласьці выцягваюцца на паверхню плыняй вольных асацыяцыяў.

Звышдэтэрмінаванасьць і кандэнсацыя робяць цвёрджаньні пра адзіную прычыну звышспрошчанымі ды, верагодна, памылковымі. Таму тыя, хто настойвае на думаньні ў тэрмінах аднапрычынных формулаў, гэтак лёгка ў сваіх спрэчках і змаганьнях ставяць перад сабою пудзіла, а потым лёгка зьнішчаюць яго, — ну й чаго варта перамога над праціўнікам з саломы? Але ж кожны асобнік носіць у сябе нейкую неаднастайную завіласць — комплекс — прычынаў, хай складовыя прычыны могуць адрозьнівацца адна ад адной ды працаваць у розных людзей у розных кантэкстах. З таго выцякае, што знаходкі псіхааналізу цяжка абагульняць, бо ж кожны выпадак ёсьць нейкім чынам адзіным, унікальным. Зусім інакш з тым атамам пэўнага ізотопу кіслароду, які паводзіць сябе гэтаксама, як кожны іншы атам таго ж ізотопу; гэта значыць, што яны быццам не адрозьніваюцца адзін ад аднаго, альбо, як кажуць, адназначна параўнальны або ўзаемаадпаведны, і таму выпадае сэнсоўна разважаць пра атамы з дапамогаю лічбаў, бо ж лічбы насампраўдзе здольны падсумоўваць і абагульняць,

але толькі параўнальныя рэчы. Тыя ж, хто, маючы да чынення са складанымі дадзенымі, аблудна намагаюцца абадраць з гэткіх комплексных супольнасцяй усе завіласці, каб дапяцца да нейкага лічбовага касцяка, непазбежна спатыкаюць расчараванне на прыканцы шляху, бо ж словы й сэнсы сэмантична аніяк нельга панізіць да ўзроўню лічбаў: дэнатацыі й каннатацыі, адзнакі й прызначэнні — бязьмежна багатыя, на ўзор нейкага псіхіатрычнага “комплексу”. Дык вось, псіхалагічныя дадзеныя больш падобныя да слоў, чым да лічбаў. Людзі, якім падабаецца мысліць словамі, — як кажуць, вэрбальна арыентаваныя, — выяўляюць больш спрыту ў абыходжанні з псіхааналітычнымі дадзенымі, чым нумэрычна арыентаваная асоба (тыя, каму да густу лічбы), чаго й належала спадзявацца. Тэмпэраменты, схільныя да мыслення лічбамі, мусяць, хіба, набіраць вялізнага нясмаку ў дачыненні да псіхааналізу, — вядома ж, з “чыста навуковых” пабудак. На вялікую шкоду змест Эдыпавага канфілікту, прыкладам, здольны ледзь не да знуджэння захоўваць нейкую цягласць, бо ён можа амаль не змяняцца ад аднаго з мноства пацыентаў да наступнага, аднак, тым ня менш, кожная асоба застаецца ўнікальнай у сваім комплексе.

Гэткім абагульняючым формулам, што зраджаюцца, магчыма, у аналітыка, аглядаючага сусветную паўсюднасць Эдыпавага комплексу ў людзей, — па-за межамі ўздываючага непакой прыроды гэтага комплексу, — мусіць бракуе, хіба непазбежна, тас звышмоцнае і ўсеабдымнае пераканальнасці нязлічонага мноства неаспрэчных падрабязнасцяў, што кідаюцца ў вочы ў кожным асобным і асаблівым выпадку. Хай нават не кожную асобу даецца прынамсі пераканаць ў існаванні чагосьці на ўзор Эдыпавага комплексу, каб гэтая асоба эмацыйна паверыла ў рэальнасць гэтае незвычайнае з’явы, бо чалавеку, можа, напачатак трэба сутыкнуцца з ёю ў сабе, на што патрэбны нейкі аналіз — ва ўсялякім разе застаецца халодны інтэлектуальны факт: кожная вядомая група людзей мае ў сваім складзе нуклеарныя сем’і й прытрымліваецца табу на інцэст унутры сям’і. І калі яшчэ даецца нейкая згода на нейкую антрапалагічную праўду, дык куды цяжэй успрымаць псіхіатрычныя наступствы таго ж факту. Але кожнай людзкой істоце наканаваны ёсць лёс, абцяжаны Эдыпаўскімі завіласцямі, хай нават кожны адзіны Эдыпава комплекс ёсць у чымсьці непаўторным, унікальным. Рэч аніяк ня ў тым, што аналітыкі быццам саромеюцца лічбаў зь нейкіх таямнічых прычынаў, бы гэткія містыкі-антынумэралісты, але ж папросту іхнія дадзеныя не падпарадкоўваюцца спрашчаючаму рэдукцыяналізму. Аналітыку нават здаецца, што спрашчэнне, рэдукцыяналізм скажае ягоныя дадзеныя, таму што менавіта рухомы ўзор, дынамічная канфігурацыя ёсць тым, што мае значэнне, вартае ўвагі. А калі

пачаць лічыць непаўторныя ўнікальнасьці, дык будзе губляцца ўсведамленьне іхніх розназначэньнёвых сутнасьцяў.

Калі ў звычайным чытачу яшчэ не прачнулася адпорнасьць, абуджаная нашым беглым аглядам дынамікі рознастайных нэўрозаў, псіхозаў ды псіхапатыяў (бо ж яму не ўласьціва нішто з узгаданых дынамік, хай у няздолным да чыну або пазбаўленым твару стопні), ды калі ён, гэты нармальны — бо ўжо не выпадае казаць на яго: звычайны — чытач здолеў вытрымаць нашае безкампрамісavae сьцверджаньне рэальнасьці Эдыпавага комплексу (які існуе, па сутнасьці, у кожнай чалавечай істоце), дык усё ж, спадзяемся, мы дасягнем свайго ды зробім факт супраціўленьня псіхалагічна патрэбным чытачу, пачаўшы разглядаць цяпер новы матэрыял, які з пэўнасьцяй павінен узьняць непакой у душы чытача, таму што мова будзе пра яшчэ адзін унівэрсальны комплекс. Ён тэма — вельмі далікатная, бо закранаецца абшар усеагульнага дасьведчаньня, дзе кожны з нас спазнаў быў востры боль і які дасюль застаецца балючым для шмат каго з нас. Гутарка будзе пра комплекс кастрацыі, хаця ён у самцоў не такі самы, як у самак.

У нейкі час, калісьці на прыпачатку жыцьця, кожны малы хлопчык і кожная малая дзяўчынка стаюцца сьвядомымі на конт фізічных адрозьненняў супрацьлеглага полу. Для хлопчыка гэта значыць, што ёсьць такія асобы, у якіх няма таго, што ёсьць у яго, менавіта, зьнешніх гэніталіяў, дык выходзіць, што стварылася сітуацыя, якая, як яму здаецца, паўстала толькі таму, што тыя, непадобныя да яго асобы, павінны былі неяк згубіць гэткую “нармальную” й успрыймаемую хлопцам, як нешта натуральнае, небам пасланае, частку ягонага цела, якая, да таго ж, ужо прыносіць яму прыемнасьці. З гэткае нястачы вынікае палохаючая мажлівасьць: ага, дык яго ж таксама можна пазбавіць таго ж, што страцілі тыя, іншыя, ці то ва ўкараньне за пажадаваньні, якія ў ім уздымаюць пачуцьцё віны, ці то як пакараньне за забароненыя прыемнасьці. Як ужо на целе ёсьць колькі абшараў прыемнасьці, дык пагроза кастрацыі робіцца часткай шырэйшае “боязі адлучэньня” ад крыніцаў задавальленьня патрэбаў і ўзнагароджваньня, Калі ён нараджаўся на сьвет, ён спазнаў балесную “траўму нараджэньня”, губляючы назаўсёды цалкавітае задавальненьне ўсіх ягоных патрэбаў ды надзейную ахову, якія былі ў яго, пакуль ён заставаўся ў фізіялагічным Paі, і якія ўспрымаліся ў той час чымсьці належным, як мага болей натуральным; у тым страчаным Эдэме кожнае ягонае мэtabалічнае пажадаваньне абавязкова й безперапынна ўзнагароджвалася й задавальнялася. А цяпер трэба было вучыцца новым спосабам акісьленьня крыві, падтрыманьня патрэбнае тэмпературы цела, жывеньня й выбаўленьня ад адпайкаў мэtabалізму (магчыма, колікі ў зноўнароджаных нямаўлятаў спатыкаюцца гэтак часта таму, што вельмі цяжка адразу

засвоіць мудрагелісты працэс стрававання). У якасьці нейкае кампэнсацыі маці запрапанавала яму сваё малако, але з гэтага выйшла яшчэ адна пакутлівая страта, калі па пэўным часе малое сталі адымаць ад грудзей. Потым, ён вінен быў прайсці праз туалетны трэнінг, каб засвоіць не збыт захоплена вітаную дысцыпліну давання рады з тым, што зьмяшчаецца ў целе чалавека — а вось цяпер зноў паўстае верагоднасьць развітання яшчэ й з роднымі й даючымі прыемнасьць гэніталіямі (ясна, што кастрацыя для хлопчыка мае сэнс страты менавіта пэніса, пра тэстыкулы й мовы няма).

Што да малое дзяўчынкі, дык ёй сэксуальная розьніца здаецца знакам нейкага мінулага няшчасьця: ці то яе калісьці нясумленна пакрыўдзілі, ці то пакаралі за нейкую правіннасьць. Таму яна адчувае сябе абрабаванай, паніжанай і зайздроснай, а разам з тым яна можа мроіць пра тое, што гэты орган аднойчы неяк вернецца, а мо вырасьце нейкім чароўным чынам. Відовішча крыві ў мэнуэрацыі з рэгулы спрыяе вяртаньню й адраджэньню жаночага комплексу кастрацыі напачатку перыяду палавога дасьпяваньня, калі яна можа зноў адчуць жахаючую напалоханасьць, убачыўшы гэткае новае “пацьверджаньне” ейнага “калецтва”. Да таго ж няўрымсьлівасьць патоку крыві, калі плынь не паддаецца спробам кіраваньня, ня толькі страшыць дзяўчыну, але й, часам, вядзе да паўтору ды адноўленага насіленьня праблемаў з вывучэньнем гігіены, і тады ажыўшыя ўспаміны абуджаюць сорам. Жанчына можа зноў адчуць нейкую глыбінную пагрозу верагоднага пашкодваньня ўласнага цела падчас палавога злучэньня або нараджэньня дзіцяці. (Мужчыны гэтаксама могуць адчуваць жак перад магчымасьцямі пашкодваньня сваіх гэніталіяў падчас сэксуальнага спалучэньня, што знаходзіць свой выраз у фантазіяваньні наконт “vagina dentata”^{*} ды ўвогуле ва ўсялякіх разважаньнях пра небяспечнасьць жанчын). Як ужо яна заўжды мае пры сабе тую сваю дамнеманую “абрабаванасьць”, дык жанчыны стаюцца здольнымі зноў прыдбаць памяць пра дзіцячую “зайздасьць да пэніса”, хай і праўда, што шмат у якіх жанчын гэты комплекс прыгнятаецца й вельмі рана стаецца здушонам, выходзячы на паверхню хіба толькі ў розных ірацыянальных сімвалічных патрабаваньнях, — прыкладам, кабета можа захацець, каб яе трактавалі бы як мужчыну. “Бабскае зухвальства” не мае нічога агульнага да страчання; між іншага, яна заўжды ў стане выкарыстаць усе перавагі, якімі яна валодае падобна кожнай жанчыне.

У самоў, аднак, з тае акалічнасьці, што пашкоджаньне або згубленьне знешніх гэніталіяў ёсьць ў іх заўжды рэальнай ды жахаючай імавэрнасьцям, мужчынскі кастрацыйны комплекс ёсьць,

^{*} Похва (вагіна) з зубамі (лац.). — *Заўвага перакладчыка.*

што вельмі характэрыстычна, моцна прыгнечаным і ўціснутым у самыя глыбокія нетры душы. Пакутлівасьць і ўцяжлівасьць мужыцкае моцы й адвагі мае сваім вытокам тую праўду, што мужчыне накіравана назаўжды заставацца жудасна безабаронным і да далікатнасьці ўражлівым на ўсялякія палохаючыя магчымасьці. Кастарцыйны комплекс у самоў часам набывае яшчэ складанейшай завіласці, дзякуючы яшчэ мацней прыгнечанам й загнаным ў яшчэ глыбейшыя прадоньні падсвядомасьці пачуўцям пакрыўджанасьці ё зайдзрасці ў стаўленьні да жанчын і жаночага лёсу, — мужчына зайздросьціць вялізнай упэўненасьці кабеты ў належнасьці ёй права на дазволёную пасыўнасьць і аніяк не ганьбячую залежнасьць ад другіх, тым больш, што й ён сам, у малых хлопчыках, разкашаваў калісьці падобнымі ж выгодамі, але потым мусіў быў памяняць безклапотнае дзяцінства на куды больш небязьпечную, бо патрабуючую ваяўнічае спаборчасьці актыўнасьць. Яшчэ сустракаецца зайздрасць да жаночых грудзей, хай зазвычай выпадае мовіць пра нейкія сьляды яе, але, ва ўсялякім разе, ён неяк цьмяна адрозьнівае магчымасьці гэтага органу даваць прыемнасьць, якая, як ён спадзяецца, чымсьці падобная на радасьці валоданьня пэнісам; і ён нават гэтаксама зайздросны здольнасьці самкі прыдбаць сабе дзіця, пра якое або-два полы вельмі рана пачынаюць мроіць, выдумляючы свае фантазіі з дапамогай аральна-анальных дасьведчаньняў, набытых целям, пакуль яно знаёмілася з узгаданымі й іншымі зонамі, — хай летуценьне й пра нешта невядомае, але летуценьнік марыць, гэтак бы мовіць, у тэрмінах назапашанага вопыту. Жудаснасьць мужчынскае зайздроснасьці ёсьць небязьпечнай таму, што калі-некалі яна можа пераўтварыцца ў пачварнае жаданьне скончыць з усім тым раз і назаўжды, цалкавіта адсякаючы ўсю праблему; і ўжо вядома пра колькі выпадкаў, калі мужчыны хірургічна зрабілі сябе “жанчынамі”.

Нармальны дарослы, ва ўсялякім выпадку, імкнецца набыць сабе нейкую “пару”. І гэта — не бязглузда я пустая мэтафара, але як найсампраўдзіўшая псіхалагічная рэальнасьць. Мужчына ж прыдбае нявычарпальную крыніцу пыхі й самалюбнае фанабэрыі, ён можа выцягваць нязьлічоныя довады ў пацьверджаньне сваёй высокай вартасьці з таго, што пашанцавала ж займець у “маёмасьць” яму, а гэта — жанчына, у якое ёсьць усё тое, чаго яму не стае, і якая ўмее гэткае, чаму ён ніколі ня даў бы рады: жанчыны, напрыклад, здольны якімсьці чараўнічым спосабам стварыць са жмені крупаў ды купкі зеляніны пышны смачны пасілак. Хай сам ён застаецца ранейшым нязграбным шэрым драбам, аднак цяпер існуе мажлівасьць узнагароджваць сябе за прыраджоную сьціпласьць нястрыманым пасленьнем ейнае жаночасьці, абрынаючы на яе сукенкі, футры, каштоўнасьці, уладкоўваючы супольнае

жытло, што, адначасова, пацвярджае ягоную пасляховую мужнасьць. Ягонае эмацыйнае пашлюбнае атаэсамленьне зь ёй можа й надалей заставацца сэксуальным, дык закаханы муж зазвычай адчувае вялікі непакой перад нараджэньнем дзіцяці (і дасюль у прымітуемых людзай спатыкаецца так званая “кувада” — калі муж у самаробнай аматарскай драме ўдае, што гэта ён, а не жонка, “нараджае дзіця”). Сьвядома будучы бацька здольны адчуваць сябе вінаватым — яму няёмка за сваю агрэсіўную сэксуальнасьць самца, бо ж гэта ён “нарабіў гэткае, што яна цяпер гэтак церпіць”; тым часам у ягонай падсьвядомасьці магчыма аднаўленьне ягоных уласных балючых пачуцьцяў: зайздасьці да жаночае анатоміі, што дае ёй магчымасьць зрабіцца маткай, і кастрацыйнага комплексу. Гэткая адмоўная эмоцыя здольны дасягнуць нават пункту, дзе пачынаецца літаральна нейкі новы “страх адлучэньня” ад крыніцы радасьці — ён пачынае палохацца, што дзіця адбярэ ў яго ягоны аб’ект прыемнасьці.

У адваротным кірунку назіраецца наступнае: жанчына сімвалічна дастае пэніс у сваім мужчыне. Хай яна і застаецца шчыра жаночай, яна цяпер стала можа карыстацца агрэсіўнасьцю самца ў сваім мужчыне й цягнуць з гэтае акалічнасьці вялізныя, няхай і заступчыя, прыемнасьці. Яна можа ганарыцца ягонымі перамогамі й пакутаваць ад ягоных паразай (жанчына здольна асабліва пяшчотна атаэсамляць сябе з няўдачамі, таму што яна, з уласнага дасьведчаньня, вельмі добра й інтымна ведае боль і страту, бо адчувала тое ва ўласным целе). Дзівосна й забаўляльна нават, але для шмат якіх нармальных жанчын прыдбаньне дзіцяці несьвядома сімвалізуе прыдбаньне пэнісу; з пэўнасьцяй яшчэ й у сынах сваіх жанчына набывае дадатковае нагоды мець сваю заступчую асалоду з мужнасьці, якую яна гэтак старанна намагаецца распаліць у тых мужчынах, якіх яна кахае. Мужчынам, хіба, застаецца толькі скупянець ад тае сапраўды неверагоднае здольнасьці неаспрэчна жаночых жанчын атаэсамляцца з укаханымі самцамі, тады як уласцівая мужчыне мужнасьць, на якую ягоная сьвядомасьць згаджаецца, загадвае яму адмаўляць саму магчымасьць існаваньня ў ягонай душы няўсвядамляе жаночае кампанэнт, чаму ён і мусіць голасна хваліцца: “Ну, мне аніяк ніколі не зразумець тых кабет!”. (Але ж псіхалагічнае бацькоўства ў вельмі вялікім ступні складаецца з таго, чаму мужчына ў дзяцінстве навучыўся ад сваёй маткі, ды, потым, ад іншых жанчын).

Розьніца паміж паламі ня ёсьць, ва ўсялякім разе, небясьпечнай, ці то для мужчын, калі “валоданьне” парай супрацьлеглага полу адлюстроўвае пэўны далейшы амфіміктычны трыўмф. Бо ў “гэнітальным характары”, які дасягае трывалага й непалохаючага панаваньня па-над сваёй уласнай сэксуальнай роляй і прыродай, кастрацыйны непакой пераадольваецца. Асобнік адчувае заміла-

ваньне да сваёй павіннасьці йснаваць у якасьці мужчыны альбо жанчыны. А што кепскага ды няслушнага можна знайсці ў любові да іншага й непадобнага на ўласнае цела, калі асоба кахае чужое цела гэтаксама ж, як свае ўласнае? Кастрацыйны комплекс будзе, вядома ж, выяўляцца ў розных асобніках розным чынам, у залежнасьці ад таго, ці дазнаў, прыкладам, чалавек у хлопчыках адкрытае пагрозы пазбавіцца яго пэнісу, ці то яго так “жартаўліва” дражнілі, ці ж пагроза мела “выхаваўчыя” мэты, бо вінны схоплены быў на спробе мастурбацыі і да таго ж хлопчыка маглі звыш усялякае меры напалохаць бацькі: або спакусьлівая гістэрычная маці, або нестрымана небяспечны й не ведаючы пра літасць бацька; або — калі мова пра асобу жаночага полу — ці ўпрауду належным чынам дзяўчынку рыхтавалі да першае мэнуацыі ... Увогуле канкрэтная сітуацыя залежыць ад шматлікае арды ўзгаданых і мноства іншых чыннікаў, у тым ліку сьведомага й несьведомага вартасьцяваньняў асобнікам свайго ўласнага й супрацьлеглага полу, ад бацькоўскага стаўленьня да полу дзіцяці, у прыватнасьці, ад спосабу ў які выяўляецца большая сімпатыя да дзіцяці, пол якога ня ёсьць такі, як у дадзенага асобніка з бацькоў, і гэтак далей.

Кастрацыйны комплекс тут стаецца зноў больш выкручастым з прычыны яшчэ аднаго шляху ўцягваньня ў справу бацькоў: мова — пра паўсюдны комплекс Эдыпа (у дачыненні да самак часта кажуць “комплекс Электры”). Дзіця ці таго, ці другога полу звычайна мае са сваёй маткай стасункі аральна залежнага каханьня (дзіця задавальняе свае патрэбы праз рот, з чаго вынікае ягонае — аральная — залежнасьць ад маці, якая “робіцца ўзвнёслай” — ператвараецца ў каханьне); іншымі словамі, дзіця залежыць ад маці й кахае яе таму, што яна — крыніца ягонага фізіялагічнага задавальненьня. Калі ж пазней пераможна ўзрачае сэксуальнасьць, дык, у выпадку хлопца, апошні мае разьвітацца са сваім першым аб’ектам любові дзеля захаваньня й замацаваньня ўласнае фізічнае мужнасьці ў працэсе саборніцтва з больш моцным бацькам — бацька папраўдзе валодае маткай як гэнітальнай маёмасьцяй, у адрозьненьне ад дзіцяці, якое мае маці за аліментарную — жывячую, кормячую — сваю ўласнасьць. Дык, пра што ўжо вышэй была мова, хлопец, каб займець мужчынскую паўнаважнасьць, ці, як кажуць, дзеля дасягненьня псіхалагічнае гэнітальнасьці, павінен будзе знайсці сабе заменныя кабечыя аб’екты, гэта значыць, навізаць лучнасьць з іншымі самкамі замест роднае маткі, альбо яму давядзецца цалкам разьвітацца з усялякімі спадзяваньнямі на гэтэрасэксуальнасьць і застацца пры зафіксаванасьці на фалічным узроўні замілаванасьці да свайго ўласнага полу. Тады яму будзе наканава на йснаваньне ў стане гомасэксуала, альбо па-дзіцячаму прымацаванага да маткі й адчу-

ваючага жаданьне кахацца з мужчынамі аральна, бы псэўда-не-маўля, альбо ўдаваць з сябе кўазі-кабету, — гэта калі гамасэксуальнае каханьне з мужчынамі здзяйсняецца анальна. Бо каб хлопец стаўся гэтакім жа мужным, як ягоны бацька, юнаку трэба заставіць аб'ект бацькавага сэксуальнага каханьня бацьку, а сабе знайсці нешта падобнае, хай іншае; яшчэ хлопцу трэба будзе памяняць мадальнасьць свайго цела ў дачыненні да другога полу — пасіўна-аральная (у дзіцяці праз рот) сувязь павінна застацца ў маленстве, каб яе магла заступіць актыўна-гэнітальная арыентацыя магчымага злучэньня з асобай жаночага полу. (Тут зноў выходзіць на яў праўда пра розныя зонавыя мадальнасьці каханьня, бо ж уся й усялякая любоў ёсьць клопатам аб крыніцы лібіданознага ўзнагароджваньня, якога б роду й паходжаньня тая прыемнасьць ні была).

Дзіця дзявочага гатунку, з другога боку, павінна зьмяніць пол свайго аб'екту любові з матчынага на бацькаў. Як ужо яна пацярпела “кастрацыю”, дык дзяўчына, звычайна, трапляе, гэтак бы мовіць, бліжэй да ўсвядамленьня сваіх сэксуальных ураеньняў пра раннюю закаханасьць да бацькі, які зьяўляецца нямаведама адкуль як новая шмат магутнейшая ахоўная яе постаць, або, дакладней, як постаць, якая больш надаецца на ролю абаронцы, яшчэ дзяўчынка хутка разумее, што гэта — самец, адзін з тых, хто ў стане даць ёй дзіця. Аднак у вырашэньні “Электрынага” спаборніцтва з маткай — яно менш страхатлівае за хлапечы Эдыпавы канфлікт з бацькам — дзяўчо павінна потым адшукаць іншага самца замест бацькі, каб кахаць таго іншага. Кабечая сэксуальнасьць ёсьць у выніку складанейшай й вытварнейшай. Яна, у дадатак, ёсьць больш таямнічай і старанна хавае сябе, бо ж калі самец ніколі ня ёсьць у стане глосіць абвержаньні або адчуваць няпэўнасьць на конт паўстаньня сваёй сэксуальнай пабуджанасьці, дзяўчына часам сапраўды можа не ведаць, што ў ёй ды зь ёй у дадзены момант адбываецца.

Хлопцам, хіба, даводзіцца ўцягвацца ў куды больш жорсткае змаганьне падчас дасьпяваньня. Яны павінны адыйсьці ад маленства на большую адлегласьць, чым тое выпадае для дзяўчын. Ём трэба шмат што зьмяніць у сваім стаўленьні да жанчын, каб пасіўная залежнасьць вызваліла мейсца для агрэсіўнага панаваньня; і яны павінны безперапынна ўвесь час даводзіць, што яны здолелі былі адбыць мужае падарожжа й прайшлі ўвесь шлях ад дзіцяці да мужчыны. Аднак каханьне самца да жанчын, калі ўзяць пад увагу факт мацярынства, выглядае псіхалагічна нескамплікаваным і празрыстым. А вось тое, як дзяўчыны прыходзяць да любові да мужчын, падаецца справай больш мудрагелістай, а калі разважаць, прыцягваючы факты пра ўзнагароджваньне патрабаваньняў ранейшага дзяцінства, дык яшчэ й

занадта цьмянай, бо больш незразумелай, чым мужчынская любоў да жанчын альбо жаночая любоў да ейнае ўласнае жаночасці, — абедззве атрыманы ад маці. Чаму мужчыны кахаюць жанчын — гэта аніякая ні задача: яны ж кахалі сваіх матак. А вось навошта жанчынам кахаць мужчынаў — пытаньне больш, чым праблематычнае. Часам на яго прабуюць адказаць дапушчэньнем, што, маўляў, дзяўчына папросту пераносіць сваю дзіцячую залежнасць з маці на бацьку. (Але навошта? Чаму? Ці то таму, што ён ёсць мацнейшым, дужэйшым ды больш надаецца на ролю ўладальніка, ахоўніка й абаронцы, чым абедззве жаночыя постаці, маці й дачка? Ці таму, што ён, як самец, выглядае больш кахаючым і больш паблаглівым у сваім стаўленьні да дачкі, чым маці?) Іншае мяржаваньне глосіць, што жанчыны кахаюць мужчын, таму што ў апошніх ёсць нешта, чаго няма ў кабет, альбо таму, што толькі мужчына здольны даць ім дзіця. Хай так, але ж гэткае тлумачэньне, як, дарэчы, колькі іншых, дае падставы абвінавачваць псіхааналіз у засяроджаньні на патрэбах і мяржаваньнях самоў, вось, маўляў, яшчэ адна арыентаваная на мужчын псіхалогія, бо ж жанчыны ёсць не папросту не-мужчынамі, але яны — істоты sui generis* паводле сваіх уласных правоў. Яшчэ іншае тлумачэньне ў сваёю чаргу распавядае пра нарцыстычную любоў мацярок да саміх сябе: гэткае іхняе каханьне ўцягвае ў сваё пашыраючае свой абсяг кола па матцы ейнае дзіця, а потым, гэткім жа чынам, і свайго ўкаханага — на матчын капыл — мужчыну, бо ж жанчыны фізіялагічна маюць большую колькасць шляхаў да каханьня, чым мужчыны. Магчыма, мужчынам аніяк нельга наблізіцца да вырашэньня гэткае завілае загадкі папросту таму, што ў іх няма жаночых целаў. Не, сапраўды, жаночая сэксуальнасць з пэўнасьцяй ёсць вельмі цяжкай для разуменьня!

Псіхалагічная праўда пра дасьведчаньні й перажываньні розных, неаднолькавых целаў, прынамсі, надаецца дзеля тлумачэньня нейкае колькасці адрозьненняў у сэксуальным тэмпераменце. Мужчыны павінны навучыцца адвазе, каб быць у стане супрацьстаяць страху перад кастрацыяй ды пераадолець яго, каб дасягнуць сваёй мужнасьці й фізіялагічнае “суцэльнасьці”. Тым ня менш, якраз у самцу, да таго ж часта ў самым як ніхто наймужным, магчыма абсерваваць наймацнейшае страхаваньне, прыкладам, гэткі адважны барацьбіт палохаецца кожнае магчымасці якой-небудзь хірургічнае апэрацыі альбо іншае нагоды страціць, хай, сімвалічна, штосьці з свае анатоміі й, гэткім чынам, пераўтварыцца ў калеку. Як самец, ён найдалей вінен заставацца больш уразлівым. Жанчыны, ужо дзнаўшы болю ў мэнуэрацыі,

* Свайго роду; сваеасаблівымі (лац.). — *Зайвага перакладчыка.*

дефларацыі й спавіцці немаўляці, выказваюць шмат большую стаічнасьць і адважней сутыкаюцца з узгаданымі гатункамі цярпеньня — канешне, падстаў абвінавачваць іх у мазахістычным сімвалічным махлярстве больш — і гэта, паміж іншага, яшчэ й таму, што жанчыны з дасьведчаньня ведаюць: часта за цярпеньнем зьяўляецца прыемнасьць ды сьвяточнае адчуваньне кабачага здзяйсненьня й напаўненьня. І як раз таму жанчынам часам зручна ставаць поліірургічнымі гістэрычкамі, тады як мужчыны ніколі не набываюць густаваньня ані ў гістэрычных сутаргах, ані ў натарчывых спробах нешта ад сябе адсячы на апэрацыйным стале.

Зноў жа, мужчынская мастурбацыя больш наладаваная віною ў вачах грамадства, чым мастурбацыя ў кабеты, чаму першая прыгнятаецца з горшай жорсткасьцяй. Суперэга самца зазвычай гэтак жа ёсьць больш зацвярдзелым, нягнуткім і ня схільным да кампрамісу; суперэга самкі, у сваю чаргу, здольна часьцей выявіць нейкую бестурботнасьць ды вырашыць, што рэгулы не маюць да яе дачыненьня з поваду таго ж дагняманага анатамічнага “калецтва”, а як яна ўжо дазнала гэткае “нясправядлівасьці”, дык, значыць, “яна нешта належнае (за віну) ужо атрымала”. Потым, калі самцы засвойваюць вымогі мужнага суперэга гадоўным чынам ад самоў (зазвычай, ад бацькі), і тое, што яны ўбіраюць у сваю мужнасьць у гэкім інтраакцыйным працэсе, паходзіць з мужных жа крыніцаў; аднак гэтакі ж працэс праецыраваньня загадаў суперэга ў жаночую душу йдзе горш (бацькі больш пабляжлівыя да дачок, чым да сыноў, ды й Электрын комплекс і супрацьлеглы йму контр-комплекс адбываюцца на больш прамым і непасрэдным шляху, параўнальна з Эдыпавым спаборніцтвам за маці), і жанчыны дастаюць частку свайго суперэга ад самак (гэта значыць, што жаночасьць дае ім маці). Сэксуальнасьць самца перасіляе й руйнуе перашкоды, таму што нармальны мужчына вырашае свой кастрацыйны комплекс, згаджаючыся з тым, што, як ужо паважаецца накінутая самцамі й самцам забарона на казіродзтва, дык актыўная мужная й мужчынская сэксуальнасьць ня будзе карацца кастрацыяй. А кастрацыйны комплекс самкі вырашаецца згаджэньнем на жаночасьць і набыцьцём сабе мужчыны, у якога ёсьць пэніс. І таму жаночая сэксуальнасьць акцэптуй падарунак, згаджаецца прыняць нешта незапрацаванае, бо нармальная жанчына жадае дзіцяці й ведае, што толькі прыдбаўшы сабе нейкага самца, які здольны даць ёй тое малое, яна атрымае жаданае ды, разам, дасягне поўнасьці сваёй падстаўнае жаночасьці. Мужчыны баяцца няздольнасьці да чыну (гэта значыць, няздольнасьці да каханьня); жанчын палохае магчымасьць быць некаханымі (не прыдатнымі да каханьня). Жанчыны ёсьць дарэчнымі асобамі ды канкрэтнымі асабістась-

цямі: напачатак яны кахаюць менавіта гэтага мужчыну й вось гэтае дзіця, таму што тыя сімвалізуюць жаночыя нарцыстычныя валоданні або дасягненні. Хай потым жанчыны, здараецца, знаходзяць нейкія сацыяльныя абагуленні. для сваіх каханьняў, тым не менш, жанчына й найдалей кахае канкрэтна й персанальна. А хлопец, па разьвітаньні з маткай — ягонае каханьне было больш напружаным, бо адразу яно было больш фізіялагічным, чым любоў дзяўчынкі да бацькі — набывае схільнасьць да большае адцягнутасьці; таму мужчыны ёсьць абстракцыяністамі й гэнэралізатарамі, ды й, хіба, горшымі манагамістамі, чым больш прыхільныя шлюбу з адным партнэрам жанчыны. Мужчыны здольны паказаць палкую адданасьць і вялікую павагу да абстракцыйных і штучных Эдыпавых гіерархіяў, на ўзор тых, якія можна ўбачыць у войску й якія ўспрыймаюцца жанчынамі як нешта папросту сьмеху вартае й не заслугоўваючае павагі, альбо як штосьці, недасягальнае для нармальнага розуму, чаму яны й не адчуваюць дакораў сумленьня, пры нагодзе падрываючы гэtkія пабудовы з асабістых пабудак. Нарцысызм самца — вытворны й напружана сімвалічны, нарцысызм самкі — больш першасны й фізічны, ён бліжэй цэла. Мужчыны звычайна стаюцца сімвалічнымі стваральнікамі грошай, сімвалічна даводзячы моц і панаваньне, навуку, мастацтва, сацыяльных структураў (права, дзяржава), таму што толькі жанчыны здольны да прастадушнае й відавочнае творчасьці (яны нараджаюць і гадуюць дзяцей). Адсюль і выходзіць, што мужчыны павінны бесперапынна ўвесь час даводзіць сваю мужнасьць, адчуваючы страхі, можна ж яе страціць ды магчыма, што яе паспрабуюць аспрэчыць, тады як жанчынам (калі толькі аднойчы пашанцавала пераадолець кастрацыйны комплекс) можна болей пасыўна й кантэмпляцыйна быць жаночымі, — бездакорна спазіраючы навокал і нічога не робячы. Сэксуальныя розніцы, значыць, ёсьць, як яны выяўляюцца ў сацыяльных ролях, не столькі інтэлектуальнымі, сколькі матывацыйнымі й эмацыйнымі: асобнікі могуць адрозьнівацца сваім мейсцам у гаме мужа-жаночага й усё ж паказваць неаспрэчна мужчынскія альбо рашуча жаночыя характэрыстыкі й схільнасьці. Ды й потым кожны асобнік бярэ інтраэкцыі — уводзіць у сябе ўзятае — ад абоіх бацькоў: таму лекар, прыкладам, можа выяўляць сваімі паводзінамі значна-большую-тыповай-для-мужчынаў здольнасьць спачуваць іншым людзям, якую ён атрымаў у спадчыну ад маці, але, разам з тым, той самы доктар можа падкрэсьлена настойваць на сваім мужным панаваньні й бацькоўскім кіраваньні ў сваіх дачыненнях з хворымі; гэтаксама ж, спатыкаюцца грозныя або паважныя ды пераможныя жанчыны, але й яны, звычайна, здольны карыстацца паспалітымі кабечымі хітрыкамі й манэўрамі.

Пануе згода наконт хіба невылечнае й нямінучае навуковае недасканаласці псіхааналізу: недахоп гэты выцякае зь “непаўторнасьці” досьледаў і, значыць, “няўзнаўляльнасьці” вынікаў ды ўвогуле экспэрымэнтальных дадзеных (рэч тутакса зусім ня толькі ў адзінасьці — унікальнасьці — кожнага канкрэтнага казусу). Патрэбны нехта прытомны, — ці то як аналітык, ці то аналізаваны, — каб засведчыць дадзеныя. Ды, з прычыны нашае цалкам нармальнае адпорнасьці й нашае ўпэўненасці (няслушнае) ў тым, што “каго-каго, але сябе я ведаю”, вынікае сапраўдная немагчымасьць неяк інтэлектуальна перакласці тыя навуковыя абагульненьні, зь якімі аналітык зьвяртаецца да пачцівае публікі, у тую рэальнасьць, якую яны падсумоўваюць, — у тую, як найпраўдзівейшую рэчаіснасьць пачуццяў ды вантробаў, якая раптам прасякае нас бы гром, калі мы на ўласныя вочы, з напалоханым падзівам, бачым, што ўсе мудрагелістыя пабудовы вучонага лекара як найдакладней пасуюць да нас, ды гэтак, што ня выкінуць ані кропкі, ані рысачкі. І як ўжо наверхнутыя ў псіхааналітычную веру аналізуемыя, гэтак яшчэ прабуючыя не даваць веры й таму адпорныя на аналіз, павінны згадзіцца з тым, калі яны шчырыя, што як псіхалагічныя адкрыцьці, гэтак і ўказаньне псіхіатарам на іх вагу й сэнс, адбываюцца ў нейкай прыватнай, утульнай, выгоднай і ахоўваемай сітуацыі, дзе апроч лекара й пацыента нікога няма; таму як раз гэтак цяжка перадаць тыя інтымныя транзакцыі, тыя ўзаемадзейненьні большай грамадзе або дастаткова вычарпальна — зноў жа, ня кажучы ўжо пра зусім зразумелыя спробы абароны, па якія сягаюць нармальныя людзі, каб не глядзець у глыбокія прадоньні гэтулькіх жудасных і палохаючых рэчаў. Аднак, каб займець нейкі ступень разуменьня, усё, што трэба, гэта пасядзець пры якімсьці “Вялікім круглым сталем” ў клініцы, калі мэдыкі абменьваюцца ўражаньнямі й меркаваньнямі наконт адзінага асаблівага псіхіатрычнага казусу; можна, дзеля гэтай мэты, паслухаць, захоўваючы свой розум адкрытым, якога-небудзь псыхотыка ў Дзяржаўным Шпіталі, трымаючыся асьцярожнае дапытлівасьці — ва ўсялякім выпадку, прыходзячы да высновы ў бязпечнай псіхалагічнай прыватнасьці, ці то будзе выказ нашае здольнасьці ўпершыню праніклівым нутраным позіркам дайсьці да сваіх глыбінных нетраў, ці не — прынамсі, мы павінны будзем пераканацца, што ў справу ўцягнуты насампраўдзе распачлівыя й пагрозылівыя матэрыі. Гэта, па сутнасьці, ёсьць бачным пацьверджаньнем нашае ўласнае раўнавагі й сілы — як ужо мы ў стане выслухаць нешта гэткае, ды нас не ахоплівае трывога, можа тады даць веры нашай зраўнаважанасьці. З падобных прычынаў кожны псіхіятра мусіць карпатліва й вычарпальна практыкавацца ў мастацтве пазнаваньня самога сябе, бо мы ў стане заўважаць падчас клінічнае курацыі, прыкладам, толькі ўжо пабачанае ў сябе.

Псіхааналіз трымаецца шэрагу дапушчэнняў, якія сёння падзяляюцца й іншымі псіхалогіямі. Першая гіпотэза — гэта псіхічны дэтэрмінізм. Усё, што здараецца ў душы, у свядомым розуме, ёсць часткай неяк уладкаванага, бо падпарадкаванага пэўным рэгулам і правам сусьвету. Кожная псіхічная падзея мае прычыны й skutki, ня менш непазбежныя за хімічныя працэсы ў мазгу, і тут ня мае значэння, ці й у якой меры тыя падзеі здаюцца шматлікімі, цыянымі або складанымі, ды без значэння й тое, ці ды як цяжка іх адкрываць, распазнаваць або вычарпальна іх разглядаць. Кожная спроба палкага, адмысловага цвёрджання, што, маўляў, прынамсі вось гэтая падзея ёсць “чыста выпадковай” альбо “ня мае значэння”, ужо ўказуе, самай сваёй гарлівасцяй, бы нястомны й нягнуткі указальны палец, на прысутнасць свядзтва: ага, тутакж нешта ёсць. З таго выходзіць, што поўны псіхічны псіхааналіз мае вельмі яснае разуменне таго, навошта й якім чынам колькі “неафройдыстаў”, на ўзор Ранка, Юнга, Адлера, мелі палічыць неабходным паспрабаваць усунуць у склад сістэмы нейкія, нібыта немагчымыя для аналізу й таму непрааналізаваныя ўласныя — у кожнага з “бунтаўнікоў” свае кавалкі. Разам з тым класічны псіхааналіз не аспрэчвае даровку тых навукоўцаў, бо шмат што зь іхніх дасягненняў на добрае прыдаецца аналітычнае традыцыі⁸.

Іншае адкрыццё, якое сёння прызнаецца, разам з псіхааналізам, другімі сучаснымі псіхалогіямі, кажа нам, што ўсё тое, што трапляе ў свядомы розум, выходзячы, гэтак бы мовіць, на паверхню, зусім не вычэрпвае ўсяе актыўнасці розуму. Бо ж ёсць гэтаксама й няўсвядомленая складовая псіхічнае гаспадаркі, — існаванне гэтае часткі дому душы пасвядчаецца рознымі зьявамі на ўзор гіпнозу, сну, памяці, наяўнасці колькіх асабістасцяў у аднае асобы й падобнае. Адзінай непаўтаральнай адзнакай псіхааналізу ў тыя нашыя дні, якая дазваляе бачыць у

⁸ Прыкладам, тыя з ранейшых адкрыццяў Юнга, у якіх ён растлумачыў, што гэта ёсць — шызафрэнія, неаспрэчна назаўжды сталася часткай псіхааналізу як бліскатлівы й патрэбны элемент фройдызму. Пад тым жа знакам можна ганіць і самога Фройда за ягонае надмернае “юнгіянства” ў праецыраванні адразу й упрост усяе Эдыпавае сітуацыі ў міталагічнае былое, нібыта ён ведаў, як яно тады насампраўдзе было — калі ягоная пабудова змушае ўзгадаць яшчэ й пра Ламарка зь ягонымі “набытым характэрыстыкамі”, бо Фройд гэткую “прыдбаную рысу” прымацаваў да юнгаўскага “людовага (калектывнага) несвядомага”! Таго ж гатунку крытыка належыць і Ранку з Адлерам, ды, зноў жа, шмат якія папрокі ў іхні бок, можна звярнуць і на Фройда. Кожная “артадоксія” замацоўваецца ў мностве крытычных ды вострых розумаў, бо чалавек ёсць чалавекам і такая ўжо ягоная натура.

гэтай дактрыне нейкі ўнікум, застаецца хіба выкарыстаньне “вольных асацыяцый” — гэта мэтадыка, у якой аналітык дазваляе пацыенту выдумляць усё, што толькі можна прыйсьці на розум, ды распавядаць пра гэта, без усякіх абмежаваньняў або спасьцяражэньняў. Хай кожны ў гэтыя новыя дні й ведае пра мноства бліскатлівых і пасьпяховых спосабаў дасьледаваньня, якія ёсьць альтэрнатывамі мэтаду “адвольных ставарышэньняў паміж ідэямі”, адно другога не выключае, тым больш, што тыя іншыя прыёмы дазваляюць зь іншага боку падыйсьці да распазнаваньня няўсьвядамлянага зьместу розуму, гэта значыць, дапамагаюць псіхааналітыку ў ягонае клінічнае працы, — можна ўгадаць Тэст Роршаха, Тэст тэматычнае акцэрэпцыі, іншыя практычныя мэтады. Зразумеўшы сутнасьць тых спосабаў, нельга не прыбдаць належага да іх рэспэкту. Славутасьць іхня ёсьць слухнай, бо гэта сапраўды магутныя дыягнастычныя прылады. Аднак, калі мова пра тэрапію ды практычнае лячэньне, дык старасьвецкі ід-аналіз⁹ настойвае на неабходнасьці для пацыента сьвядома ўглядвацца ў сябе — хворы павінен пранікліва ўзірацца ў свае псіхічныя мэханізмы, без чаго ніяк нельга, калі ўжо ёсьць намер,

⁹ Акрэсьленьне “старасьвецкі” я ўжываю ў дачыненні да класічнага аналізу ід, дзе патрэбны працяглыя й каштоўныя тэсты, і таму, бяручы пад увагу нястачу кваліфікаваных аналітыкаў, належала бы на часе заставіць класічныя мэтады толькі найдапытлівейшым дасьледнікам і, магчыма, тым, хто толькі вучыцца на псіхіятара. Навачэсны “эга-аналіз”, хай неяк складанейшы й больш уцяжлівы, бо вымагаючы ад аналітыка звышвыдатнага спрыту ў выяўленьні найважнейшых пытаньняў, зь якімі потым трэба будзе працаваць, але гэтая мадэрновая вэрсія псіхааналізу ў стане часта абыходзіцца без “татальнага” празіраньня пацыента пад час курацыі. Да таго ж яна выгаднейшая ў сэнсе патрабаваньня на час ды грошы, хаця болю яна, на жаль, не шкадуе. Больш таго, вялікую частку тэрапіі належыць, з пункту погляду мэтодыкі, залічаць не да псіхааналізу, але разглядаць у якасьці “псіхааналітычна арыентаванага лекаваньня”. Вядома ж, што шмат якім прымітыўным спосабам курацыі, на ўзор тых, якія выкарыстоўваюцца першабытнымі плямёнамі, аніяк нельга адмаўляць здольнасьці вылечваць хворых, ня глядзячы ані на ірацыянальныя, амаль вар'яцкія мэты ту-быльчых людзай, ані на адсутнасьць прыканцы “тэрапіі” хай бы найменшага сьвядомага бачаньня сутнасьці: справы з боку пацыента, гэтак і “тэрапэўта” (“шамана”, “чараўніка”). Сьведчаньні таму ёсьць, прыкладам, у кнігах “Чарадзеіства, вера й аздарэньне”, рэдакцыя — Ары Кіеў (Ari Kiev. (ed). Magic, Faith, and Healing. — Нью-Ёрк: Фры-Прэс, 1964) ды “Культура й здароўе душы”, пад рэдакцыяй Марвіна К. Оплера (Marvin K. Opler (ed). Culture and Mental Health, — Нью-Ёрк: Макмілан Кампані, 1959).

прыцягнуць да адказнае працы кіруючае эга, якое цяпер набыло вастрэйшае чутнасці й глыбейшага разуменьня праблемы.

Падобнае разуменьне прыходзіць толькі шляхам доўгага ды патрабуючага мноства сіл ды трываласці працэсу, у якім суб'ект аналізу здраджае сябе праз шэраг прыкладаў асаблівых паводзінаў, якія выпадкі праз пэўны час пацыент, прыхвочаны тэрапэўтам, пачынае параўноўваць, каб вырашыць, для самога сябе. ці дзеюць у тых прыкладах акрэсленыя механізмы ды, калі гэтак і ёсць, у якім стопні й якім чынам гэта адбываецца, ды, можа ці не выявіць пэўныя характэрыстычныя, адмысловыя рысы тае механікі — аднак усё гэта патрабуе пераадольвання найнапружанейшае адпорнасці суб'екта, бо той не жадае адкрыцця старых ранаў. Абаронныя механізмы ўмешваюцца недзе паміж супольна падзяляемымі й сумесна выкарыстоўваемымі падрабязнасцямі ўзгаданага роду ды запазняючымся прызнаннем іхняе рэальнасці. Аналітыку ня трэба спрачацца альбо ўмаўляць нейкую дактрыну, бо дадзеныя знаходзяцца побач, неаспрэчна тут, ды, нават, калі б іх далоса кудысьці дзець, яны ж, з пэўнасцямі, здолеюць дастацца на паверхню нейкім другім разам. Але трэба памятаць, што інтуіцыйныя здагадкі аналітыка зусім не павінны кожным разам і самапасам ставацца роўнымі або роўназначнымі празіранням у сябе самога пацыента.

Дзіўная рэч, але ж “вольным асацыяцыям”, тым анічым не абмежаваным спалучэннем стрыжанага з голеным ды вазоў з гарбузамі можна й, больш таго, трэба вучыцца: аналізуемы павінен засвоіць мастацтва бязьлітаснае шчырасці розуму й пачуццяў ды настрой, якая ёсць вольнай ад усялякае цензуры й кажа выпавядаць уголас усё, што толькі ня прыйдзе да галавы, хай нязграбнае, бязглыздае, сьмеху вартае, ганебнае, злоснае, не-прызваітае, брыдкае альбо папросту нуднае, бо трывіяльнае. Кожны хворы мусіць засвойваць гэткае ўменьне, пакуль ён праходзіць праз працяглыя папярэджаючыя тэсты й іспыты ды дзесці прыканцы гэтага падрыхтоўчага этапу хворы пачынае верыць, што ў лекара няма намеру неяк яго пакрыўдзіць — наадварот, пацыент набірае веры, што аналітык будзе слухаць і пачуе ўсё, што ні скажа пацыент, і з боку першага ў дачыненні да другога ня будзе ані ўкараньня, ані асуджэння, ані адмаўленьня, ані маральнага паніжэння. Тады й узнікае тая звышасаблівая й надзвычайная зьява “перанесення” або “перадачы” (“трансфэр”, “трансфэрэнс”). Гэты “перанос” зь ягонай “празрыстасцяй” часам памылкова ўважаюць за нейкую “закаханасць” у аналітыка, аднак падобныя ўражанні й апініі разыходзяцца з мэтай ды спладжаюць памылкі. Што менавіта адбываецца падчас “пераносу”, дык гэта тое, што аналітык усё больш і усё мацней стаецца прыймальным праз пацыента й больш звыклай часткай

краявіду, гэтак бы мовіць, таму хворы ўспрымае лекара як нешта абьякавае й нейтральнае, як гэткага слухача, які не патрабуе ад свайго размоўцы звыклага для паміжлюдзкіх адносін прыстасавання ды выканання рэгул “сацыяльнага пратаколу” й падобных правіл прызываітасці, ветлівасці, канвэнансу й палітэсу; паступова ды ўсё мацней і ўва ўсё больш чыстай форме пацыент пачынае ставіцца да аналітыка як да асобы, якая нібыта мае крытычную вагу ў дачыненні да нейкае прыватнае праблемы, што здарылася ў мінулым.

Праверка й іспыт тым трансфэрэнсам стаецца спосабам даследавання, бо тут выяўляюцца й кладуцца папросту перад вачыма голымі, без аніякае вопраткі або цензуроў пакрывы пачуцці й настроі й стаўленьні пацыента ў дачыненні да ягоных бацькоў ды астатніх крэйных, — іншымі словамі, пацыент паказвае й адкрывае — самаму сабе таксама — тое, што ён адчуваў на гэты конт у сваім дзяцінстве. Аналітык аніяк ня можа ўпэўнена й бязглузда мець думкі пра закаханасць усіх ягоных хворых у свайго лекара, — маўляў, таму яны й стаюцца гэтудыкі шчырымі. Як найдалей ад чагосьці падобнага — аналітык ведае дакладна, што ўсё тое, што праецыруе пацыент на нейкі пусты экран, ня мае й мець ня можа аніякага дачынення да рэчаіснае прыватнае асабістасці аналітыка — ведаць гэта вельмі карысна тады, калі аналітык мае праглынуць шмат несправядлівых, непраўдзівых ды ледзь магчымых для вытрывання меркаванняў і заяваў, тады як другім разам або й папросту крыху пазней, гэтакія абразьлівыя размовы хворы можа памяняць на ня менш нязграбныя спробы выказаць сваю любоў да лекара. Дзеля захавання свае непрыкметнасці, каб заставацца чымсьці меншым для асабістасці, аналіста намагаецца нават знікнуць з вачэй пацыента, які разлягаецца на канапе, і таму сядзе недзе ззаду й з боку, каб той яго ня бачыў; да таго ж, спрактыкаваны аналітык нястомна ўвесь час сочыць за ўласнымі настроймі, якія сплятаюцца ў “перанос у адваротным напрамку” — “контр-трансфэр-энс”), бо ў сваіх адчуццях, у сваёй ні да чаго ні прынятай і таму вольнай ды як бы гойсаючай, бы на хвалях, увазе й у сваім разуменні ягонага ўласнага несвядомага аналіста шукае чагосьці, што ў стане павучыць яго на конт аналізуемага — але разам з усім узгаданым, лекар карпатліва й старанна пазбягае ўсялякага ўскладання на хворага новых цяжараў. Таму, напрыклад, пачуўшы палкія пацыентавы прэрэчаныя ды спасылкі на любоў, лекар хутчэй за ўсё пачне, к зьдзіўленьню й дзеля павучэння пацыента, указваць амбівалентныя — двухзначныя й рознанакіраваныя — складовыя пацыентавае “любаві”.

Занадта цікаўскія й калі ня сьмеху вартыя, дык незвычайныя й нячаканыя зьявы ўзьнікаюць і адбываюцца ў тым трансфэры:

вельмі часта аналізуемы можа ставіцца да лекара-мужчыны гэткім чынам, быццам той апошні ёсць расчуленай звышклапатлівай ды звышахоўваючай хворага маткай; гэтаксама, калі лекар — жанчына, пацыент здольны ўспрымаць яе бы жорсткага й сыхільнага да моцнага панавання бацьку. Зьмест кожнага сьцверджання падчас пераносу ёсць падобным на тлумачэньні сэнсу лапезных плямаў у тэсце Роршаха: усялякае “значэньне” нельга шукаць у стосе безсэнсоўных картаў або ў пазбаўленай аблічча не-асобе аналітыка, але “сэнс” знаходзіцца толькі ў розуме працэсуючага паддосьледнага, у душы суб’екта аналізу. Зноў жа, празрысты перанос ад кагосьці з бацькоў да тэрапэўта зусім не абавязкова будзе афарбавана любоўю, бо ж здараецца, што дзеці адчуваюць да сваіх бацькоў нянавісьць. Трансфэр можа быць гвалтоўна “адмоўным” (маючы нэгатыўны каларыт нянавісьці) ў сваім пачуцьцёвым зьместе, але, тым ня менш, спаджаць карысныя дадзеныя, калі рэч у ўцяжлівай праблеме ў дачыненнях з кімсьці з бацькоў альбо ў завіласці, што дакучае каму-небудзь з іх; але, натуральна, дадатныя перанесеньне — лепшае, бо зь ім лягчэй даць рады падчас тэрапіі, а небязьпека дачаснага разьвітаньня паміж лекарам і хворым значна малее пры гэткім пазітыўным трансфэры. Ва ўсялякім разе лекар ведае, што нянавісьць хворага ня мае да яго аніякага дачыненьня, хай тэрапэўтычная праца стаецца, дзякуючы гэткім чыньнікам, яшчэ цяжэйшай, бо ня гледзячы на ўсю сваю нэйтральнасьць, лекар застаецца толькі чалавекам, якому яшчэ трэба неяк давясьці самаму сабе, што наяўная нянавісьць накіравана ёсць не на лекара, ды й увогуле, чалавек побач — хворы, а ягоная адмоўная рэакцыя на аналітыка насампраўдзе накіравана ёсць на бацьку, якога хворы заўважыў у асобе аналісты. Марудна, спакваля пацыент пачынае ўсвядамляць сабе, што ўсе ягоныя заявы падчас пераносу ёсць ня чым іншым, як толькі ягонымі рэчаіснымі настроямі, — гэта ён, хворы, выкладаў іх, а вось яны ляжаць тутак, без усякае пакрывы, голымі й безабароннымі. Аналіста мае толькі адлюстраваць усё гэта, каб паказаць, бы ў люстэрку, пацыенту пацыентава ж псіхалагічнае аблічча: вось як ты выглядаеш, глядзі!

Праўдай ёсць, безумоўна, і мяркаваньне наконт падабенства тае празрыстае перадачы зьявам, што трапляюцца па-за межамі ўсялякага аналізу — рэч у тым, што, спаткаючы які-небудзь новы, незнаёмы твар, мы заўжды адказваем на ягонае зьяўленьне нашымі звычайнымі пачуцьцямі й настроямі, якіх ўжо дазналі ў мінулым і якія намі ўжо паназапашаны. Ёсць нешта асьляпляльна аслупляючае ў той нашай апантанасьці, зь якою мы несвядома шукаем у чужых людзях актораў на ролі ў нашых асабістых, прыватных драмах: прыкладам, можна пабачыць зласьлівавага, маласткавага, свавольнага бацьку ў амаль не пазнаным

кіраўніку, хай насампраўдзе гэты наш новы адміністратар ёсць мілым і зусім дабрадушным чалавекам. “Каханьне зь першага погляду” часам выбухае таму, што ў выглядзе новага чалавека далася заўважыць нейкую рысачку, якая адродзіла ў памяці ўспамін аб вельмі дарагім і моцна каханым у мінулым чалавеку, звычайна аб адным з бацькоў (дзяўчына мае рудыя валасы, як калісьці былі ў маці), — гэтакі штырх бы нейкі ключык зрушае зь месца рухавік праектыўнае фантазіі. Вядома ж, што гэткага ўзору “вялікае каханьне” аніяк, ужо з дэфініцыі, з вызначэння тэрміну як такога, не вынікае з дасканалага ведання тае асобы, што ўмовіла закаханаму ягоную альбо ейную пасію, — не, “аб’ект намэтнасьці” папросту трапіў на вочы й уразіў як раз вольны ад клопатаў розум. Таму й кажуць, што той (альбо тая), хто сьпяшаецца ажаніцца, будзе, магчыма, потым мець досыць часу, каб шкадаваць аб сваёй заўчаснай хуткасьці. “Першая любоў”, здаецца, зноў жа больш узгадвае сваім зместам тыя ж плямы тэсту Роршаха, бо як і з таго выпрабавання паводле Роршаха, гэтак і зь першае закаханасьці чалавек даведваецца перш за ўсё пра самога сябе; што праўда, дык тое, што веды тыя пранікаюць у нашу сьвядомасьць праз боль, а калі мовіць пра першую закаханасьць, дык боль змацняецца з набыццём больш паглыбленага пазнання — шляхам сваёсасаблівага частковага трансфэру — аб’екту сваіх лятучэньняў і пажаданьняў. Сапраўдная ж любоў зраджаецца толькі зь ведання як суб’екту, гэтак і аб’екту, ды трэба, каб абодва ўзаемна згаджаліся кожны на кожнага. Інакш кажучы, трэба (калі глядзець з аднаго боку) ведаць каханую асобу й знешне й з сутнасьці, і гэтка перадумова павінна йснаваць на абодвух баках працэсу. Выходзіць, гаворачы неяк вольна, на лузе, што трансфэр для будзёнае апантанасьці ў звычайных сацыяльных сытуацыях, у простых грамадскіх справах ёсць, канешне, бязглуздым глупствам.

Існуе ж і яшчэ адна дадатковая складанасьць. Фройд меў веру ў тое, што кожны нэўроз — а кожная асоба ёсць да нейкае ступені нэўратычнай, у пэўным тэхнічным сэнсе — ёсць гэткай фрустрацыяй, што зьяўляецца з разчараванасьці нармальным узрастаньнем, ды, адначасова, перашкодай таму ж нармальнаму сталеньню. Нэўроз — гэта нешта на ўзор струпа або ахоўваючае скарынка са скуры, што, бы кароста, нарастае на балючай і брыдкай ране. Некалі ў мінулым вось гэтага асобніка непакой і страх перад новымі й тады яшчэ нявырашальнымі задачамі агарнулі былі ўсё кволае, але дарастаючае й намагаючае прыстасоўвацца эга дзіцяці. Гэта значыць, што ён, гэты асобнік стаўся “замачаваным” або “зафіксаваўся” (моцна або памяркоўна) на той ступені свайго разьвіцьця, на якой ён пазнаў быў трывогу, ды й дасюль усё ніяк ня здолее даць рады той прыхаванай нявы-

рашанай праблеме, якая пасьпяхова вырашаецца другімі асобамі. Таму “нармальны” чалавек зусім слухна ды насампраўдзе не пакуте чынна ад нейкага “Эдыпавага комплексу”, што дакучае яму, прыкладам, тым, што не дазваляе яму кахаць іншых жанчын гэтаксама й тым самым чынам, як ён любіў сваю маці, і гэткае абмежаваньне можна лічыць “калецтвам”, што “нармальная” асоба “нармальна” ня робіць; тым не менш нават “нармальнаму” чалавеку даводзілася, ды й ці аднойчы, ставаць тварам у твар з Эдыпавым наканаваньнем, бо такі ўжо ёсьць лёс кожнага чалавека. Нармальны мужчына цалкам звычайна, як кажуць, паспаліта, спатыкае, калі яму пашчасьціць, матчыную чуласьць разам з, часам даволі-такі адвольнай, кахаючай згодай на ўспрыяцьце й суйснаваньне ў жанчыне, якую ён любіць; але ж гэтая жанчына — не ягоная маці, ды й ён, таксама, ёй ня сын. Гэтаксама й нармальная жанчына зусім паспаліта знаходзіць, калі ёй пашанцуе, бацькаву сілу й кахаючую ахову й бязьпеку ў сваім чалавеку; але ён ёй — муж, а не бацька, як і яна — яму не дачка. Ды ўсё гэта, аднак, магчыма толькі таму, што сталае, дарослае любоў мае свае карані недзе ў глыбокім дзяцінстве.

Цалкам наадварот з нэўротыкамі: нэўратычнае эга функцыянальна пакалечана, яно — у чыннасьці сэнсе — выглядае пачварным, бо выказвае дрэнныя здольнасьці што да вырашэньня існуючых праблемаў, якія б тыя заданьні ні былі, таму што ўвесь той жудасны канфлікт, які ў свой час ахапіў дзіцячую душу, у рэшце рэшт стаўся прыгнечаным і яго, у прыхаваным выглядзе, пашанцавала загнаць у несьвядомае. Аднак, знаходзячыся там, тое прыгнечанае змаганьне неяк тлее, бруіць і паграджае выбухам, — нібыта рандэля з шчыльна прыціснутай крышкай на малым агню, унутры якой здаўна ўжо бурліць сумесь пары зь юшкай, — і гэткая небязьпека выбуху час ад часу дае сябе пазнаць ці то ў нейкім сімptome, ці, другім разам, напружанай устрывожанасьцяй, ды, зноў, у нэўратычным “паказваньні”¹⁰. Уся работа

¹⁰ Зноў жа, існуе агромністае награвашчаньне непаразуменьняў наконт таго “паказваньня” або “аднаўленьня праз гульню” — “acting out”. У адрозьненні ад паточных уяўленьняў, казаць пра “паказваньне” ў слухным сэнсе слова трэба тады, калі хваоры ня ў стане вэрбальна — праз словы — акрэсьліць свае дакучлівасьці, але ён можа “паказаць” свой канфлікт, нібыта актор на сцэне тэатру, або магчыма адрозьніць праблему ўнутры рэальнага, што па-за межамі аналізу, жыцьця пацыента; праз пэўны час пацыент можа растлумачыць аналітыку тое, што ён ужо паказваў, і праз словы. Хай гэткая “гульня ў паказваньне” не надаецца на ролю зручнага спосабу камунікацыі, а часамі стаецца нават небязьпечнай, тым ня менш гэткім шляхам як аналіста, гэтак і пацыент дастаюць важкія дадзеныя для аналізаваньня. У паспалітым, паточным ужываньні “паказваньне” часта раўна-

тэрапіі, як цаласьць, ёсьць у тым, каб адкрыць застарэлыя забытыя пакуты й палохаючыя дасьведчаньні й жудасныя пабудкі ды ймкненьні й жалю годныя смутна прайграныя бітвы, дзеля таго, каб потым супрацьстаяць ім ды зразумець іх з дапамогай больш сталых рэсурсаў, якія здолела назапасіць ўжо дарасьлейшая асоба; заданьні гэткага роду вырашаюцца спачатку ўскладаньнем усяго цяжару на адважнага й не палохаючагася аналітыка. а потым, калі эга пацыента набярэ сілы, задача паступова перадаецца пацыенту. бо яму ўсё роўна трэба даваць рады нікуды не зьнікаючым праблемам ды, увогуле, належыць неяк самастойна кіраваць уласным жыцьцём. І ня трэба шукаць ува ўсім гэтым нейкага вядзьмарства, — тое, што выглядае на магію, ёсьць папросту інтэлектуальна прыстойнай і эмацыйна шчырай барацьбой, болей і цяжкай працай. Аніхто не павінен спадзявацца зразумець Фройда, пакуль гэткая цікаўная асоба не пажадае й ня здолее адбыць, тым альбо гэткім шляхам, пагрозылівае й страхатлівае й палохаючае падарожжа ў мінулае. Але ж калі гэткі чалавек будзе здольны адважыцца на такое й зробіць гэта, ён (альбо яна) на ўласныя вочы й на ўласны капыл пабачыць — у сабе й для сябе — усе гэтыя рэчы.

значна дэманстраваньню сваёй дурноты — або маніфэстацыі ўласнага нэўрозу, — на жаль, можна й у гэтым выпадку, лічыць, што людзі карыстаюцца спэцыяльнымі тэрмінамі, не разумеючы іх сэнсу, а адмысловае словазлучэньне ператварылася ў яшчэ адно ходкае клішэ.

Спасылкі на літаратуру*

1. Г. Одэн [W.H.Auden]. Збор паэтычных твораў У.Г. Одэна. — Нью-Ёрк: Рандам — Гауз. Ёнкорпорэйтэд, 1945), р. 166. Гэты паэта мае пэўнае дакладнае й слушнае веданьне таго, дзеля чаго й пра што ёсьць той Фройд.
2. Галоўныя крыніцы гэта, перш за ўсё, творы самога Фройда: Растлумачэньні сноў (Поўны збор псіхааналітычных працаў Зыгмунда Фройда, рэдактар Джэймс Страчні (Strachney), "Standart Edition" — "Узорная рэдакцыя". — Лондан: Хогарт-Прэс, лімітэд, 1953, тамы 4 й 5); Збор артыкулаў Зыгмунда Фройда. — Нью-Ёрк: Бэйзік-букс, Ёнкорпорэйтэд, т.3, 1959, — гэтаксама й выдавецтва Эйвон-Букс; Тры прынашэньні ў скарбніцу тэорыі полу. — Нью-Ёрк і Уошынгтон: Нэрвоўз-энд-Мэнтал Дысіз Паблішынг Кампані, 1930); гл. яшчэ ў: Галоўныя творы Зыгмунда Фройда. — Нью-Ёрк: Модэрн Лайбрэры, 1938, pp.181 — 549, але пераклад Страчні ва "Узорнай рэдакцыі" лепшы, — апублікаваны пераклад Страчні як у кніжцы ў вокладцы ("пэйпарбэк"), гэтак і ў "Узорнай рэдакцыі" — выданьне у вокладцы зрабіла выдавецтва "Бэйзік Букс"; таксама: Эга й Ёд (ёсьць колькі перакладаў у расейскую мову, пад рознымі назвамі: "Я и Оно" ды інш.). — Лондан: Хогарт-Прэс, лтд., 1927; Па-за межамі прынцыпу прыемнасьці. — Лондан: Хогарт-Прэс, лтд. 1922 (колькі перакладаў у расейскую мову пад назвамі: "По ту сторону принципа удовольствия", "За пределами принципа удовлетворения" ды інш.); Цывілізацыя ды яе невыгоды. — Лондан: Хогарт-Прэс, лімітэд, 1930 (пераклад у расейскую мову мае назву "Неудовлетворенность культурой") — апошнія тры вялікія артыкулы з узгаданых можна знайсці й ва "Узорнай рэдакцыі". Яшчэ варта пазнаёміцца, апроч твораў Фройда, з гэтакімі класічнымі

* Усе назвы перакладзены з ангельскае мовы. Ангельскае напісаньне даецца толькі з мэтай палегчыць пошукі працы ў бібліятэцы. — *Заўвага перакладчыка.*

псіхааналітычнымі працамі як “Выбраныя артыкулы Карала Абрагама” (Selected Papers of Karl Abraham). — Лондан: Хогарт-Прэс, лтд., 1927; Шандор Фэрэнцы (Sandor Ferenczi). Далейшы даробак да тэорыі й практыкі псіхааналізу. — Лондан: Хогарт-Прэс, лімітэд, 1926; Эрнэст Джоўнз (E. Jones). Разважаньні пра практыку псіхааналізу. — Лондан: Хогарт-Прэс, лтд., 1928 ды Артыкулы пра псіхааналіз. — Балтымор: Уільямз энд Уілкінз Кампані, 1912 ды гэтаксама выдавецтва Бікан (Beason) (у вокладцы). Лепшыя ўводзіны ў фройдызм належаць пярэ Карын Стывен (Karin Stephen). Псіхааналіз і мэдыцына: Дасьледаваньне прагненьня ўпасьці. — Лондан: Кэмбрыдж Юнівэрсіты Прэс, 1939; найлепшы кампендыум — хіба кніга Фэніхэля (Fenichel), але гэты сысілы выклад фройдызму ў адным томе патрабуе ўжо пэўнае знаёмасьці з тэмай і таму кнігу Ота Фэніхэля. Псіхааналітычная тэорыя нэўрозу. — Нью-Ёрк: Ё.У. Нортан энд Кампані, 1945 можна раіць толькі падрыхтаванаму дасьледніку. Найвыдатнейшая біяграфія напісана была ўжо ўзгаданым вышэй Эрнэстам Джоўнзам: Эрнэст Джоўнз. Жыцьцё й праца Зігмунта Фройда. — Нью-Ёрк: Бэйзік Букс, 3 тамы, 1953-1957; можна набыць скарачаную вэрсію тае знакамітае біяграфіі ў кішэнёвым (у вокладцы) выданьні. Майстэрскае разуменьне Фройда й яго-нага жыцьця й дзейнасьці ў спадарожным яму культуровым кантэксьце выказаў гісторык з Ёэйльскага унівэрсітэту, знакаміты навуковец Пітэр Гэй (Gay). Фройд, жыды ды іншыя немцы (Peter Gay. *Freud, jews and other germans*). — Нью-Ёрк: Оксфорд Юнівэрсіты Прэс, 1979.

Пераклаў Алесь Каўтаскін,
травень 1994 году, Масква.

...сталым ёсць чалавек, які здольны да працы й да любові...

З. Фройд

Уэстан Ла Бар належыць да ліку найвыдатнейшых амэрыканскіх навукоўцаў, спецыяльнасьць якіх яны самі акрэсьліваюць як культуровую антрапалогію (пад культурай разумеюцца ўсё, чым адрозьніваецца чалавек ад кожнае іншае жывое істоты — зброя, танец, філазофія), а на бліжэйшых да нас абшарах яго б хіба палічылі этнографам альбо кразнаўцам. На жаль, не гледзячы на ягоную выдатнасьць, доказам якой могуць быць шматлікія спасылкі на ягонае імя ў літаратуры, даведацца пра яго вельмі цяжка. Працаў ягоных на прасторы былога СССР таксама амаль няма. Усе ніжэй узгадваемыя зьвесткі паходзяць з тых кнігаў, якія ўсё ж такі пашанцавала знайсці.

У 1980 годзе ён займаў катэдру прафэсара антрапалогіі ў Дзюкаўскім унівэрсітэце стану Паўночная Караліна, горад Дзюргам; пасада была пачэсная, бо насіла імя заснавальніка таго ж ВНУ Джэймса Б. Дзюка. Сёньня, калі ён яшчэ жывы — дай яму Божа даўгалецьце са здароўем! — прафэсару, мусіць, недзе каля 90 год, бо першыя працы ён апублікаваў быў у сярэдзіне 1930-х гг. Жанаты, мае дачку й колькі (дакладна невядома, але не менш за два) сыноў. Прафэсар шмат бадзяўся на планеце, выкладаў у розных унівэрсітэтах ЗША, напісаў мноства кнігаў, адна зь якіх — «Людзкая жывёла» («The Human Animal») — сталася бэстсэлерам ды выдавалася за 1954-1980 гг. больш за тужын разоў.